

بهرفرهه‌بوونا فهره‌نگا زمانێ کوردی 2012-1991

پ. ه. د. عه‌بدولوه‌هاب خالده موسی

پشکا زمانێ کوردی، فاکولتیا زانستین مرۆفایه‌تی، زانکویا زاخو، ههریما کوردستانی – عیراق.

(ره‌زامه‌ندیا به‌لافکرنی: 1 کانوینا تیکتی 2013)

پوخته:

زمان دیارده‌یه‌که به‌رده‌وام دگه‌شه‌و گوهرپیندایه و سیمایین فی گه‌شی و گوهرپینی ژێ پتر دبواری فهره‌نگ و تیرمیتولوژییدا دیار دبن. دفی قوناغیدا جیهانیبون و شور‌ه‌شا گه‌هاندنی ژ ههر دهمه‌کی دی کارتیکرنا خو لسه‌ر زمانان دکه‌ت و پروژانه ب ده‌ها په‌یف و تیرمین جو‌راو‌جو‌ر دکه‌نه به‌ر سینگێ مه‌، کو دبیت به‌ری نه‌و مه‌ سه‌رده‌وری ل گه‌ل وان په‌یف و تیرمان نه‌کریت، به‌لی نه‌فروو یین بووینه پیند‌فیه‌یه‌کا سه‌ره‌کی د ژیا‌نا مه‌ یا جفاکی و ره‌و شه‌نبیری و زانستیدا .

جفاکی کوردیژی وه‌کی پشکه‌ک ژ فی جیهانا سه‌رده‌م ب تایه‌تیزی پشتی نه‌و ده‌ستوداری ل باشوری کوردستانی هاتیه پیش و نه‌ف پارچا کوردستانی، سه‌ره‌لدان لی هاتیه کرن و ژ بن ده‌ستی و داگیرکرنی نازادبووی، جفاکی کوردی پتر فه‌بوون ل گه‌ل جیهانی ب خو فه‌ دیت و د فان سالاندا چه‌ندین گوهرپین به‌رچا د فهره‌نگا زمانێ کوردیدا یین په‌یدا‌بووین د بیافین جو‌راو‌جو‌رین ژیا‌نیدا و ره‌نگدانه‌فه‌یا په‌یدا‌بوونا فی دیاردا زمانفانی پیند‌فی ب فه‌کولینییه .

پیشه‌کی : هو‌کارین سه‌ره‌کیین ژیک‌جودا‌هیا بکاره‌ینانا وان په‌یفان دنا‌ف جفاکی کوردیدا و چ کارتیکرن ل سه‌ر جفاکی کریت، کارتیکرین وی ل سه‌ر به‌رفره‌ه‌بوونا فهره‌نگا زمانێ ب شیوه‌کی گشتی و فهره‌نگا زمانێ کوردی پشتی سه‌ره‌لدانی بتایه‌تی .

دابه‌شکرن ل سه‌ر سی پشکان، زیده‌باری پیشه‌کی و نه‌نجام ونیشان‌دانا ژیده‌ران و کورتیه‌کی ب هه‌ردوو زمانین عه‌ره‌بی و ئینگلیزی و ب فی ره‌نگی ژیری:—

پشکا ئیکی: یا پیکهاتیه ژ جودا‌هیا بکاره‌ینانا په‌یفان به‌ری و پشتی سه‌ره‌لدانی و دیارکرن

پشکا سییی: هوکارین هاتنا په‌یقان ئە‌ڤ پشکه‌یا
ته‌رخانکریه بو دیارکرنا ری و ریپازین
شروقه‌کرنا وان هوکارین سه‌ره‌کیین ده‌ربازبوونا
په‌یف و زاراقین زمانه‌کی بو نا‌ڤ زمانه‌کی، کو ئە‌ڤ
چه‌نده ژ ی دیارده‌کا سروشتی و ناسایی د
ره‌نگه‌کی ریژه‌یی د ته‌ڤ زماناندا ده‌یته‌ دیتن .

پشکا ئیکی: به‌رفره‌ه‌بوونا فه‌ره‌نگا زمانی

۱- به‌رفره‌ه‌بوونا فه‌ره‌نگا زمانی ب گشتی و

زمانی کوردی ب تایه‌تی :-

۱-۱- به‌رفره‌ه‌بوونا فه‌ره‌نگا زمانی :-

پیدفیی مروفی ل گهل گوهورپینا جفاکی ده‌یته
گوهورپین، ئیک ژوانژی زمانه، وه‌کی دیارده‌کا
زیندی خو ل گهل هه‌ر گوهورپینه‌کی دگونجینیت،
کو د جفاکیدا په‌یدا دبیت، زمانین مروشان
به‌رده‌وام ده‌یته گوهورپین و د پیشکه‌فتنیدانه
(فریار اخلاقی، 1380:140-141) ئە‌وژی ژ
ئه‌نجامی پیدفیی ژیانی گوهورپینی ب سه‌ر زمانیدا
دینن و دبنه‌ هوکاره‌ک کو ب به‌رده‌وامی زمان بی
پیدفی په‌یدا بوونا په‌یف و زاراقین نوی
بیت، هه‌روه‌سا ببیته‌ هوکاری ژیک وه‌رگرتنا په‌یف
و زاراقان و ئە‌ڤ پیدفی گریداینه‌ ب لایه‌نی سیاسی
و ئابووری و ره‌وشه‌نبیری و جفاکییی هه‌ر
ملله‌ته‌کیه، هه‌روه‌سا ((جیابوونه‌وه و یه‌کگرتنی
زمانان به‌ هوئی ئابووری و جه‌نگی و رامیاری و
رووناکییری لیکده‌دریته‌وه و ده‌یته‌ هوئی له‌ یه‌ک
وه‌رگرتنی وشه و پیکهاتنی وشه‌ی هاوبه‌ش له
نیوانیاندا)) (میدیا، 1998 : 154)، که‌واته

به‌هراپتیا زمانین زیندی پیدفی ب په‌یف و زاراقین
ئیکودوو دبن، ژ ئه‌نجامی پیشکه‌فتنا ملله‌تان د
گه‌له‌ک بوارین ژیک جودادا، زمان ناچار دبن
په‌یف و زاراقان ژ ئیکودوو وه‌رگرتن، دئه‌نجامدا
دبیته‌ هوکاره‌ک بو ده‌وله‌مه‌ندکرنا فه‌ره‌نگا
زمانی. ژ ئه‌نجامین هنده‌ک گوهورپینان ئاستی
ره‌وشه‌نبیری جفاکانژی ده‌یته‌ گوهورپین. وه‌کی
په‌یدا بوونا سه‌ره‌لدانی (کو پتر گوهورپینه‌کا
سیاسی رامیاری بوو) کارتیکرنه‌کا راسته‌وخوژی
ل سه‌ر زمانی کوردی په‌یدا کر، ژ ئه‌نجامین
سه‌ره‌لدانی قوناغه‌کا نوی ل وه‌لاتی په‌یدا بوو، یا
ناشکرایه هه‌ر قوناغه‌کا نوی په‌یدا ببیت دی
ره‌نگه‌دانی ل سه‌ر زمانی په‌یدا که‌ت، هه‌تا
پاده‌کی ئە‌م دشین بیژین زمان ل دویف قوناغان
په‌یف و زاراقان بو خو دروستدکه‌ت ژ زمانین
دی وه‌رگرتن. گوهورپین د زمانیدا په‌یدادبن،
د ده‌سته‌لات و شیانین مروشاندا نینه‌ ریگری ل
هه‌مه‌ر دروستبوونا گوهورپین زمانی په‌یدا که‌ن،
(زمان ل ئاسته‌کی دیاریگری ناراستیت، شیانین
گوهورپینی هه‌نه، لی گوهورپینژی تشته‌کی
سروشتیه و گریدایی ره‌وشا ژیانیه، ژیان به‌رده‌وام
د گوهورپینیدایه، ژ به‌ر وی چه‌ندی زمان ژ ی ل
گهل فان گوهورپینان خو د گونجینیت و ده‌یته
گوهارتن) (نعمه‌ رحیم العزازی، 1984:24).
(رومان جاکوبسن) وه‌سا هزر ز دکه‌ت زمان،
وه‌کی زینده‌وه‌ره‌کیه، ل دویف ده‌می هنده‌ک ژ
پشکین وی ژ نا‌ڤ دچن و هنده‌کین نوی جه‌ی وان
دگرتن، ب ره‌نگی زمان ده‌یته‌ گوهورپین یان ژ نا‌ڤ

دچیت و زمانه‌کی نوئی لئ دروست دبیت (غازی فاتح وهیس، نینه: 42). دهنگ و که‌ره‌ستین مۆرفۆلۆژی و پیکهاته‌یین سینتاکسی ب دریزیا ده‌می گوهورپین ب سه‌ردا ده‌یین و فرهه‌نگا زمانیزی روو ب رووی گوهورپینی دبیت په‌یقین نوئی جهی خو تیدا دکهن هندهک جارن په‌یق ژ واتایا بنه‌ره‌تی باردکهن بو واتا و کیلگه‌یه‌کی دیزئی واتایی په‌یق و واتایی وان روو ب رووی گوهورپینی دبن، لئ پرۆسیسا گوهورپینی ل سه‌ر ده‌مه‌کی بو سه‌رده‌مه‌کی، یان ل ده‌قه‌ره‌کا زمانی بو ده‌قه‌ره‌کا دیبا جودایه، ئەگەر ئەم دوو قوناغین ل دویف ئیک به‌راورد بکه‌ین، دی جوداهیین هه‌ردوو قوناغان بو مه‌ ئاشکرا‌ین، ب ریکا فان جوداهیان دشیین ل قوناغین به‌ری نهۆ تیبگه‌هین و هه‌ست ب گوهورپینان بکه‌ین(حاتم صالح الضامن، 1989:148-149)

۱-۲- به‌رفره‌ه‌بوونا فرهه‌نگا زمانی کوردی پستی سه‌رهلدانی:

زمان وه‌کی دیارده‌کا زیندییه، له‌وراده‌می گوهورپین دجفاکیدا په‌یدا دبن، زمان ده‌یه‌ گوهورپین، هه‌روه‌کی زینده‌وه‌ره‌کی زیندی گه‌شه دکه‌ت، زمان ل گه‌ل جفاکا دژیت، دابونه‌ریت و که‌لتووری جفاکی ره‌نگ فه‌دانا خو ل سه‌ردروستدکه‌ت (ستیفن اولمان، 1962:156). زمانی کوردی وه‌کی هه‌ر زمانه‌کی زیندی ل گه‌ل گوهورپین ل ده‌قه‌ری په‌یدا‌بووین، هاتیه گوهارتن، ئیک ژوان گوهورپینان سه‌رهلدانا به‌ارا سالا 1991 بوو، زمانی کوردی ل فان سالیین

دوماهی ب ریکا مامه‌له‌کرن ل گه‌ل فرهه‌نگا رۆژنآفایی، ژ لایی سیاسی و ره‌وشه‌نبیری و ئابووری و بازرگانی و رۆژنامه‌فانی و به‌رنامه‌ین جوراو جورین ده‌زگه‌هین راگه‌هاندنیقه پستی هاتینه زیده‌کرن هژماره‌کا په‌یق و زاراڤین بیانی بین هاتینه د ناو زمانی کوردیدا، بتایه‌تی پستی سه‌رهلدانی دیار بووینه و به‌هرا پزیا وان په‌یق و زاراڤان، هه‌رچه‌نده دبنه‌ره‌تدا بیانینه، به‌لی ل ناو خه‌لکی ب ساناهی ده‌ینه بکاره‌ینان، وه‌کی (رېفۆرم، دیالۆگ، تیرۆر، تیکست، لۆژیک، وۆرک شوپ، پرۆسیس، ئۆکی، پرهنسیپ، پلان)، لئ ئەفرۆ وه‌کی په‌یقین زمانی کوردی ره‌فتار ل گه‌لدا ده‌یه‌کرن، چونکی ده‌می په‌یقه‌کا بیانی ب به‌رفره‌هی د زمانه‌کیدا ده‌یه‌ بکاره‌ینان، ئەو په‌یق ژ لایی ئاخفتنکه‌رین وی زمانیه‌ ب په‌یقه‌کا نامۆناهیه‌ هژمارتن، به‌لکی وه‌کی په‌یقه‌کا ره‌سه‌نا زمانی ره‌فتار ل گه‌لدا ده‌یه‌کرن، هه‌روه‌سا په‌یدا‌بوونا په‌یوه‌ندیین بازرگانی و هاتنا وان که‌ره‌ستین ل دویف پیدایی جفاکی کوردی، هژماره‌کا په‌یق و زاراڤین بیانی ل گه‌ل هاتینه دناو فرهه‌نگا زمانی کوردیدا. ب تایه‌تی پستی پيشکه‌فتنا جفاکی و باشبوونا شه‌نگستی ئابووری و سیاسی و سه‌ربازی و ئیداری کارگیری و ره‌وشه‌نبیری و جفاکی و بلاڤبوونا رۆژنامه و گوڤارا و ده‌زگه‌هین راگه‌هاندنی هژماره‌کا زۆر ژ په‌یق و زاراڤین نوئی هاتنه دارشتن، یان وه‌رگێران، یان وه‌رگرتن ژ زمانه‌کی بیانی، وه‌کی د فان په‌یقاندا ده‌یه‌ دیتن ((یانه، تۆبی باله، راهینه‌ر، کارتیی

چیبوویه و فئی چهندی کارتیکنه کا راسته و خو ل سهر زمانی کوردی کره، ژ لایه‌کی دیکه پشتی کوردستان ل دویف ریککه‌فئنا (سابکس بیکو) هاتیه دابه‌شکر بۆ سهر چار پارچان باشوری کوردستانی کفته بن ده‌سته‌لاتا حکومه‌تا عیراقی، ژ کاری حکومه‌تی یا دیاربوو پیلانه‌کا داریتی هه‌بوو ل دویف وی پیلانی کاردکر بۆ ژ نافرنا کوردان و ری ل هه‌ولدانی دروستبوونا ده‌وله‌ته‌کا سهره‌خوییا کوردی دگرت، هه‌روه‌سا بزاف بۆ تیکدانا لایه‌نی کهلتوری و ره‌وسه‌نبیری و سیاسی و ئابووریا کوردان دکر (جه‌مال نه‌به‌ز A: (1976)، 64). سیاسه‌تین عه‌ره‌بکر و ته‌په‌سه‌رکرنی و جینوسایدکرنا کوردان و گوهورپینا ناسناما نه‌ته‌وه‌ییا وان ب کوته‌کی و بی به‌رکرن وان د مافین خوین سروشتیدا هۆکاره‌کی دی بوو بۆ زالبوونا زمانی عه‌ره‌بی ل سهر زمان و کهلتور و ره‌وشه‌نبیری کوردی، ل گهل هندیتی د زۆریه‌یا پیلانین خو دا سهرکه‌فتیبووینه، کو به‌رامبه‌ر کوردین باشور نه‌نجامدان، هه‌روه‌سا ((به‌لای به‌عسه‌وه کوردستانی ژیر ده‌سته‌ی عیراق به‌شیکه‌له‌خاکی عه‌ره‌ب و کوردیش له‌و خاکه‌میوانه)). (سوزان که‌ریم مسته‌فا: 2007، 127)

۲-۲- پشته‌ی سهرهلدانی:-

د پینگا‌ف ئیکیا رزگارکرنا هه‌ریم کوردستانا عیراقیدا، داخوازا بکاره‌یتانا زمانی کوردی ل هه‌می داموده‌زگه‌هین سیاسی و ده‌وله‌تی و نه‌کادیمی و ره‌وشه‌نبیری و جفاکی و ئابووری و

سوور، پلیت، مۆندیال، په‌نالتی، پاکسازی نه‌ژادی، ناگره‌به‌ست، دژه‌فرین، ئوفساید، گازویل، فایروس، فیدیو، جینوساید)) (هیمداد حوسین به‌کر، 2001: 93-96)

۲- جوداهیا بکاره‌یتانا په‌یشان به‌ری و پشتی سهرهلدانی:-

۲-۱- به‌ری سهرهلدانی:-

ئه‌گه‌ر بنیرینه جفاکی کوردی ل باشوری کوردستانی، دینین به‌ری سهرهلدانی هه‌تا راده‌یه‌کا زۆر دابوونه‌ریتین جفاکی عه‌ره‌بی کارتیکرنا خو یا سیاسی رامیاری و جفاکی و ئاینی و ره‌وشه‌نبیری ل سهر جفاکی کوردی کر بوو و ژ لایه‌ی زمانیشقه هژماره‌کا زۆرا په‌یف و زاراقین بیانی کهلتوبونه‌ دنا‌ف زمانی کوردیدا و کارتیکرنا خو ل سهر زمانی کوردی هه‌بوو، په‌یفین هاتینه‌ د نا‌ف زمانی کوردیدا به‌هراپتیا وان په‌یفین زمانی عه‌ره‌بی بوون، چونکی کۆمه‌لگه‌ها کورده‌واری بۆ ماوه‌یه‌کی درێژ دین کارتیکرنا کهلتوری عه‌ره‌بیدا بووه، ئیک ژ وان ریکین سهره‌کیین په‌یف و زاراقین عه‌ره‌بی تیدا هاتینه‌ د نا‌ف زمانی کوردیدا ئاین بوو، چونکی خه‌لکی کوردستانی کاریگه‌ر بوون ب هاتنا ئیسلامه‌تی و پابه‌ندبوون ب دابوونه‌ریتین فی ئاینی، دیسانژی مه‌یدانه‌کا فه‌کر بوو و بۆ هاتنا په‌یف و زاراقین تابه‌ت ب فی ئاینیقه‌ ب ریکا تیکه‌لی و هه‌فسوویا کوردان ل گهل عه‌ره‌بان، نیمچه‌ کهلتوره‌کی هه‌فیشک کورد و عه‌ره‌باندا

واته، وەرگرتنا په‌یقه‌کی ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی(علی بهرامی 1383: 60) نه‌ف په‌یڤ و زارافه‌ژی ب دوو رپکان ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی دهینه وەرگرتن :-

أ- وەرگرتنا راسته‌وخو: ل دهمی زمانه‌ک هنده‌ک په‌یڤ و زاراقان راسته‌وخو ژ زمانه‌کی دی وەربرگرت، وه‌کی په‌یڤین (گومرگ و قه‌یران)، نه‌ف هه‌ردوو په‌یقه، په‌یڤین تورکینه و کوردان نه‌ف په‌یقه راسته‌وخو ژ زمانی تورکی وەرگرتینه، هه‌روه‌سا په‌یڤین (ئیرباگ)، نه‌ی بی نیس، جی پی نیس) کوردان راسته‌وخو ژ زمانی ئینگلیزی وەرگرتینه.

ب- وەرگرتنا ناراسته‌وخو: دهمی زمانه‌ک ب شیوه‌یه‌کی ناراسته‌خو ب رپکا زمانه‌کی ژ زمانه‌کی دی وەربرگرت، که‌واته په‌یڤ و زارافه‌یڤه‌وخو ژ زمانی ئیکی ناهینه وەرگرتن، به‌لکی ب رپکا زمانه‌کی دی دهینه وەرگرتن، وه‌کی : په‌یڤا(شامپو) په‌یقه‌کا هندیه، به‌لی ب رپکا زمانی ئینگلیزی یا هاتیه‌ دنا ژ زمانی کوردیدا (کوروش صفوی، 1380: 124). وەرگرتنا په‌یقان و اتا بی ده‌سه‌لاتی یان سستیای زمانی ناگه‌هینیت، چونکی چ زمان ژ زمانه‌کی دی ب ده‌سه‌لاتر نینه، چونکی زمانی هه‌ی ب گه‌له‌ک په‌یقان بی ده‌وله‌مه‌نده به‌هرا پتریا وان په‌یقان بین وان ب خو نین، ژبه‌ر وی چه‌ندی هه‌ر زمانه‌کی زیندی به‌رده‌وام گوهورپین به‌سردا ده‌یت و وەرگرتنا په‌یقان نیشانا زیندییا زمانیه پیقه‌ری فی گوهورپینیژی د زمانه‌کیدا ب تپه‌رپوونا ده‌می دی

قوتابخانه‌یان ژ لایی خه‌لکی کوردستانیه‌هاته کرن. ئیک ژ ده‌ستکه‌فتین پشتی سه‌ره‌لدانی ژ دابکبوونا په‌رله‌مان و دامه‌زراندنا حکومه‌تا هه‌ریمه کوردستانی بوو. ئیک ژ برپارین گرنگین فان سازیانژی بکاره‌ینانا زمانی کوردی بوو ل داموده‌زگه‌هین حزبی حکومی و په‌روه‌ده و نه‌کادیمی... هتد. ب فی ژ ب شیوه‌کی باش کار بو شه‌ژاندنا زمانی کوردی هاته کرن، د وی بیاییدا ب سه‌دان و هزاران په‌یڤین زمانی عه‌ره‌بی، کو د زمانی کوردیدا په‌یدا بوون، ب په‌یڤین کوردی هاتنه گوهورپین، بو فی چه‌ندی په‌نا بو به‌ر دروستکرنا په‌یڤین نوی وەرگرتن و وەرگرتنا په‌یڤین نوی ژ زمانین روژنایه‌ی هاته برن، کول جه‌ی په‌یڤین عه‌ره‌بی هاتنه بکاره‌ینان.

که‌واته سه‌ره‌لدانی گوهورپینه‌کا سه‌رتاسه‌ری ب سه‌ر زمانی کوردیدا هینا و ((نه‌گه‌ر به‌راوردیکی گوڤار و روژنامه‌کانی کون بکه‌ین له‌گه‌ل ئیستا، ده‌بینین: کونه‌کان پرن له وشه‌و زاراوه‌ی عه‌ره‌بی، به‌لام ئیستا ریژه‌ی وشه‌عه‌ریه‌یه‌کان زور که بوته‌وه و به‌رده‌وام به‌ره‌و که‌مبوونه‌وه ده‌چی)) (عه‌بدوللا حوسین ره‌سول، 2000: 17). گه‌له‌ک رپک بو هاتنا په‌یڤین نوی بو نا‌ف زمانی ین هه‌ین، به‌لی ساناهیتترین رپک نه‌وه نه‌وا ب خواستن یان وەرگرتن ده‌ینه‌نا‌فکر. وەرگرتن بریتیه‌ ژ بکاره‌ینانا وان په‌یقان، کو د زمانین دیدا بکار ده‌ین (فریار اخلاقی، 1380 : 140 - 141)، نانکو وەرگرتن جوهره‌کی گرنگی گوهورپینا زمانیه،

ب پادەیه کی بیت، کو ئەو زمان ل گەل بنەرەتی
 زمانی خو چ لیکچوون دناقبەرا واندا نەمین،
 وەکی زمانی ئینگلیزی ب جۆرەکی زۆری هاتیه
 گوهورپین، کو ئینگلیزیا کەفن بو ئینگلیزین
 ئەفرۆ یا غەریبه و گەلەگ ژ دەستەواژین کەفن
 نەماینه و هندهک پەیفین نوی جەهی وان یی گرتیه
 (فریاراخلاقی، 1380: 140-141).

پشکا دووی: ریکین ئەفراندنا پەیفان

۱- ئەفراندنا پەیفان دزمانی کوردیدا:-

زمان ل گەل گوهورپین جفاکی روو ب
 رووی گوهورپینی دبیت، بیگومان ئەو
 گوهورپینژی رەنگفەدانا خو ل سەر ئاستین زمانی
 پەیدا دکەت و هەر گوهورپینه کا د جفاکەکیدا
 پەیدا دبیت، کاریگەری ل سەر ئاستی فەرەهنگ
 و پەیفین زمانی پەیدا دکەت ب رەنگەکی، کو
 زمان دەر قوناغەکیدا پیدفی ب هژمارەکا پەیف
 و زارا فین دیارکری هەیه، زمان دناؤ هەر
 جفاکەکیدا ب دوو شیوان دەیتە بکارهینان،
 شیوی بەرز ب (high variety) و شیوی نزم
 ب (low variety) دەیتە ناڤکرن. ئیک ژ
 تاییەتمەندیین جۆری بەرز و نزم ئەوه، جۆری بەرز
 ل جەین یاسای بکاردهیت د ناؤ خوتبا وتاردانا و
 گوتارین سیاسی و وانین زانکویی بەلاڤکرن
 دەنگ و باسا و گوڤار و روژناما و هوزانین
 ئاست بلند بکاردهین. بەلی جۆری نزم ب
 ریکەکی دەیتە فیرکرن، کو دشین وی ب ریکا
 (سروشتی) ب زمانی دایکی دان و ل جەین

غەیری یاسای بکاردهین د چالاکیین روژانه و
 زنجیرین رادیو و تەلەفزیونیدا (ناصر قلی ساری
 1387: 18-23) بو تژیکرنا پیدفین خو زمان
 پەنایی دبهتە بەر دروستکرن و ئاڤا کراهندهک
 پەیفین نوی دا ل گەل وان گوهورپینان بگونجیت،
 کو ل دەورو بەرین زمانی پەیدا دبن. د هەمی
 زمانین جیهانیدا کۆمەکا ریکین جودا یین هەین بو
 دروستکرن و پەیدا بوونا پەیف و زاراڤین نوی،
 زمانی کوردیژی وەکی هەمی زمانین دیتین
 جیهانی پەیدا بوون و گەشە کرنا پەیفین زمانی
 کوردی ب دوو ریکا یا پەیدا بووی ئیک: ریکا
 راستەوخویە، ئەو ژی هەلینجانا پەیفکا کوردیا
 رەسەنە دناؤ زمانی کوردیدا، دوو: ریکا لاوهکیه،
 ئەوژی هاتنا پەیفایه ژ زمانی بیانی (ئەورەحانی
 حاجی مارف، 2000: 3). ب شیوهکی گشتی
 ئەم دشین ب فی رەنگی ل خواری دەستیشانا
 وان ریک و ریبازا بکەین کو پەیف و زاراڤین نوی
 یی دروست دبن:-

۱-۱- ریبازا تیکەلکرنی Blending:-

مەبەست یی ئەوه پارچەک ژ هەر پەیفەکی
 بەیتە لادان و د ئەنجامدا پەیفەکا نوی
 دروستکەت، ب واتایەکا دی، ب تنی پارچەک ژ
 پەیفان دەیتە لادان (جورج یول، 2006: 238)،
 کەواتە تیکەلکرن بریتییە، ژ پەیفەکا نوی، ب
 ریکا تیکەلکرن دوو پەیفان دەیتە دروستکرن، ئەؤ
 جۆرە پەیفەکا ب چەند ریکان بدەستفە دەیت:-

چاخانه+ئینتەرنیټ=چاخنیټ(که‌مال میراو ده‌لی،
2007: 135)
ب- یان بتنی برگا ئیکی ژ هەردوو پەیفان دەیتە
وەرگرتن وەکی:

أ- ب کومکرنا پارچا ئیکی یا پەیفی ل گەل پارچا
دوماهیکی یا پەیفا دووی (شحدة فارع و هەقالین
وی، 2008: 138)، وەکی:-

کوردییا سەری	کوردییا ناڤەرست
موبایل+ تېلفون = موبیتل	موبایل + تېلفون = موبیتل
تېلفون + کومپانیا = تیلیکوم	تېلفون + کومپانیا - تیلیکوم

دروستکرن، چونکی هندهك پەیفین دارشتی ب
رپکا ره‌گی ل گەل پیشگرو پاشگران دروستن، ئەڤ
رپبازە د زمانیدا هۆکارە که بۆ پیشکەفتن و
زیدەکرنا پەیفان بۆ ناڤ زمانی، د شیاندایە چەندین
پەیفین نوی ب هاریکاریا پیشگرو پاشگران د
زمانی کوردیدا بهینه دارشتن ((به مهرجیک هەما
هەنگی و گونجان له واتیاندا هەبیت)) (محمد
وہسمان، 2004: 59)، چونکی دشیاندایە هەر
پیشگرەك و پاشگرەك بۆ سەر مۆرفیمین سەربخۆ
بهینه زیدەکرن، وەکی: پاشگری (گەه) د
شیاندایە بۆ سەر پەیفان(خوارن) بهینه زیدەکرن، لی
د شیانداینە بۆ سەر پەیفان (ئاڤ) بهینه زیدەکرن.
ئەڤین ل خواری چەند نمونەکن ب رپکا فی
رپبازی هاتینە دروستکرن:
پەیف + پاشگر = پەیفان دارشتی

۱-۲ رپبازا دارشتی Derivation:-
رپبازا دارشتی (بریتیه له رۆنانی وشە ی نوی
به زیادکردنی گیرەکیک یان زیاتر بۆ وشە ی تریا
مۆرفیمی تر. وشە دارشتن هەمیشە وشە گۆرینی لی
دەکەیتەو و بەشە ئاخواتنی وشە که دەگۆرپت)
(هۆشەنگ فاروق، 2008: 136)، ب واتایە کا
دی، رپبازا دارشتی بریتیه ژ دروستکرن پەیفەکی
ژ پەیفە کا دی ل دویف هندهك یاساین دیارکری
(محمد علی الخولی، 2000: 90)، ئەڤ رپبازە ل
دویف هندهك یاسا و دەستورین زمانەکی
دیارکری پەیفین نوی پیکدەینیت(شحدة فارع و
هەقالین وی، 2006: 130). دارشتن بەر
بلاڤترین رپبازە و یا هایکارە بۆ پیکهینان و
دروستکرن کۆمە کا پەیفین نوی بۆ ناڤ زمانی
کوردی، ئەوژی ب رپکا هژمارە کا زۆرا گیرەکان
(شاخەوان جەلال فەرەج، 2006: 24)،
دروستکرن پەیفین دارشتی هەمی دەما ب تنی ب
رپکا پەیفەکی ل گەل پاشگرو پاشگران ناھینە

کوردییا سەری	کوردییا نافه‌راست
پاریژ + گهه = پاریژ گهه	پیش + هوا = پیشه‌وا
خواندن + گهه = خواندنگهه	به‌لین + دهر = به‌لیندەر

پیشگر + په‌یف = په‌یفا دارشتی

کوردییا سەری	کوردییا نافه‌راست
دا + هیلان - داهیلان	را + هیلان = راهیلان
را + کرن = راکرن	ههل + بژاردن - ههل‌بژاردن

پیشگر + ره‌گ = په‌یفا دارشتی

کوردییا سەری	کوردییا نافه‌راست
به‌ر + پرس = به‌رپرس	را + سپیر = راسپیر
ب + کر = بکر	ب + گۆر - بگۆر

ره‌گ + پاشگر = په‌یفا دارشتی

کوردییا سەری	کوردییا نافه‌راست
پرس + گهه = پرسگهه	خوین + هر = خوینه‌ر
بیژ + هر = بیژه‌ر	بین + هر = بینهر

رێکخستى د بوارى ئەده‌بیدا رەوانبێژی ب خو‌فه دگریت کوب چەند په‌یغه‌کین کیم واتایه‌کا زۆر ب ده‌ستغه ده‌یت هەر وه‌کی (أبن المعتر) دیبژیت ((ره‌وانبێژی بریتیه له وه‌رگرتنی مانا و مه‌به‌ست به‌بێ ئەوه‌ی وشه‌کان درێژه بکیشن)) (عه‌زیز گه‌ردی، 1972: 15)، وه‌کی:-

ملله‌ت رابوو

هه‌روه‌سا (ئیراهیم ئەنيس) ئاماژى ب هندی دده‌ت، په‌یوه‌ندی دناقه‌ه‌را دارشتن و پێوانیدا په‌یوه‌ندیه‌کا موکومه، چونکی دارشتن بریتیه ژ پروسيسا دروستکرنا په‌یغه‌کى ژ په‌یغه‌کا دی، هه‌روه‌سا پێوانه‌ ژى ل سەر هه‌مان بنه‌ره‌تى کاردکه‌ت (نعمه‌ رحيم العزاوى، 1984: 52).

3-1- رپبازا کورتبى:-

ب جهینانا وى ژ لایى زمان و ئەده‌بیه ژیک جودانه و هه‌ر ئیک ژ وان ب جوره‌کى ده‌یتنه

وهرده گريت، له جياتی فورمه گشتیه که به کارده هپتريت. له نهجامدا فورميکی سه ربهست دروستده بيت، ههنديک جاريش ده بيته بناغه بو پيکهينانی وشهيه کی نوی(شيرکو حه مه نه مين قادر، 2002: 14)، نهؤ برينا په يقی ل گهل بوورينا ده می جهی په يقا دريژ يا ره سه ن ب تمامی دگريت(گروفيير هودسون، 2000: 242)، وه کی فان نمونين ل خواری د زمانی کوردیدا: -
 لینا: کلپینگا (کارولین) ه نافه کی لاتینیه (محمد التونجی: 2005، 141)
 کیا: کیا مۆتۆرسه.
 نۆمیگا: نۆپل نۆمیگایه.
 فلاش: فلاش میمۆریه.
 تیدا: نیشان تیدایه.
 فلۆو: فلۆوه نزیاه.
 دناؤ ريکخراو و پارتین کوردیدا نهؤ جوری په يقان بهرچاؤ دکه فن. یانژی دناؤ چهند په يقه کاندای ب تنی په يقه دک ده يته بکارهينان وجهی هه میی دگريت، وه کی: -
 پارتی: کلپینگا حیزبا (پارتی دیموکراتی کوردستان) ه.

۱-۳-۲ نه کرۆنییم Acronymization :-
 بریتیه ژ ئافاکرنا په يقه کی ژ تپین ئیکی یا کومه کا په يقان (دافید کریستال، 2009: 176)، نهؤ ريپازیه ژ بو کورتکرنا نافی وهلات و دامو دهزگه و ريکخراو و داهینانین زانستی ده يته

ب واتایا تاکه که سین د ناؤ ملله تیدا دژین رابوون ب پرۆسیسا سه رهلدانه کی.
 بهلی (د بواری زمانیدا په يقی، ب ريکا هیمایاده يته سازکرن) سه لام ناوخوش - نه ریمان خوشناو، 2010: 428)، وه کی: -
 @ At ، \$ دولا ر ، TV ته له فزیون گله ک جارن نهو په يقین کورتکری ب خالا دو ماهیک دهین، چونکی درکاندنا وان نه یا گونجایه ل گهل په يقین وی زمانی بی بکارده يت، ب زوری نهو په يقین دچنه دناؤ کۆمه لا نه بریفه يشندا(گروفيير هودسون، 2000: 242)، نهؤ ريپازیه بو سه ر سی به شان ده يته دابه شکرن: -
 ۱-۳-۱ کلپینگ Clipping :-

کلپینگ یان برينا په يقی دروستکرنا په يقه کییه پستی لادانا هنده ک تپان ژ تپین وی، وه کی د زمانی ئینگلیزیدا(دافید کریستال، 2009: 178) ب واتایه کا دی (پرۆسیسه که ب هاریکاریا وی دشین په يقه کا نوی په یدابکهین، ب ريکا هیلانا پشکا ئیکی ژ په يقه کا دیاریکری و لادانا پشکا دووی ژ وی په يقی، نهؤ پرۆسیسه د هنده ک په يقین دیاریکریدا دیادکه فیت(شحه فارع و هه فالین وی، 2008: 133)

و نهؤ پرۆسیسه زیده تر د په يقین زمانی ئینگلیزیدا دیاردکه فن(محمد علی خولی، 2000: 92) ، وه کی: -

TRANS TRANSLATOR

که واته کلپینگ (بریتیه لهو پرۆسه بهی که له پارچه یه ک له پیش، یان له کۆتایی وشه وه

گهلهك دهیته بكارهینان كیم جاران ههست ب وی چهندی دهیته کرن، ئەڤ پهیقه ژ تیپین چهند پهیقه کان دروستبووینه.

1-2-3-2- ئە کرۆنیما تیپان: ئەڤ جورهژی بكارهینانا تیپا دهستیپیکیه ژ ههر پهیقه کی، لی وهك ئە کرۆنیما پهیقی ناهینه خواندن، ئانکو ئەم تیپ تیپ دخوینین(گروڤیر هودسون، 2000: 242)، وهکی:-

ی.ن.ك: ئە کرۆنیما (یه کیتی نیشتمانی کوردستان).

۱-۳-۳- ئە بریفیهیشن **Abbtrvtiation**:-

قرتاندن بریتیه ژ لادانا پشکه کا پهیقی چ ل دوماهیکا پهیقی یان نیقه کی و هیلانا پشکا دی ههر ژ وی پهیقی ئەڤه ژی بو سڤکیا ئاخفتنییه(محمد علی الخولي، 2000: 92)، ب رهنگی چهند تیپه کان دهیته نقیسن و ل دوماهیکا تیپان یان پشتی ههر تیپه کی خالهك دهیته دانان، بهلی ل دهمی خواندنا وان، پهیف ب تمامی دهیته گوتن و شیوی تیپان ناهینه خواندن، وهکی:-

هتد.(ههتا دواپی)

د فی جوریدا خالهك یا هاتیه دانان ل دویف، چونکی ل گهل یاسایا فونه تیکا زمانی کوریدا ناگونجیت، وهکی(پ. م) کورتکرنا(پیشمه رگهیه) د زمانی کوریدا، بهلی چونکی ههر دوو تیپی(پ) و (م) د زمانی کوریدا ل دویف ئیک ناهین ژ بهر وی چهندی بو ژیک جودا کرنی خالهك دهیته دانان د ناقبهرا واندا، واته ل سهر شیوازی

بكارهینان(شحدة فارع ههقالین وی، 134 2008):، وهکی:-

ASK: American service for the Kurdish

کهواته ئەم دشیپین بیژین ، ئە کرۆنیما بكارهینانا پارچه کییه ژ کومه کا پهیقان، کو جهی ههمی بگریت ئەڤه ژی ب مه ره ما سڤکیا نقیسن و گوتنییه، تیگه هشتتا فان پهیقان گریدایی ئاستی ره وشنیریا کهسی بهرام به ره. بكارهینانا پهیقین ئە کرۆنیما د زمانی کوریدا کیمتر ژ نیف چه رخیه دهیته بكارهینان، بكارهینانا فان پهیقانژی زیده تر بو کورتکرنا ناقی پارت و ریکخراوانه(کامران ره حیمی، 2007: 21)، وهکی:-

په که که: ئە کرۆنیما (پارتی کریکارین کوردستانی- پارتی کریکارانی کوردستان).

پاسوک: ئە کرۆنیما (پارتی سوشالیستا کوردستانی- پارتی سوشالیستی کوردستان).

دوو جورین ئە کرۆنیما هه نه:-

1-2-3-1- ئە کرۆنیما پهیقی: وهك پهیقه کا نۆرماله نه وهك رینفیسا تیپین وان، تیپین ئیکی پیکفه پهیقه کا نوی پیکدهینن، ژ بهر فی چهندی ئە کرۆنیما، وهك پهیقه کا سهر بخۆ دهیته خواندن، وهکی:-

FAO: Food and agriculture organization

پژاک: ئە کرۆنیما(پارتی ژبانی نازادی کوردستان).

ئەڤ جوری ئە کرۆنیما ههر چهنده ژ پیتین چهند پهیقه کان هاتینه دروست کرن، بهلی چونکی

دگه‌هینیت و چ په‌یوه‌ندیښ راس‌ته‌وخو ب واتایا په‌یقین بهری خوځه نینن، که‌واتو ریبازا لیکنانی بریتیه ژ پروسیسا لیکنانا دوو په‌یقان یان زیده‌تر ژ بو پیکهینانا په‌یقه‌کا نوی (جورج یول) 239 (2006): د زمانی کوردیدا ریبازا لیکنانی ب دوو ره‌نگان دهیته نه‌نجامدان:-

۱-۴-۱ لیکنانا راس‌ته‌وخو: بریتیه ژ پروسیسا لیکنانا دوو په‌یقان یان په‌یقه‌کی ل گهل مؤرفیمه‌کا به‌ند ژ جوړی (ره‌گ)، بی هاریکاریا هیچ نامرزان یان ناقه‌ندان، وه‌کی:-
په‌یف + ره‌گ = په‌یقا لیکنای

ئاسایی په‌یقین کوردی نینن(تابان محمد سعید حسن، 2008: 4)، وه‌کی:-
نه‌ساختیا سلی. Tuberculosis:Tb.

۱-۴ ریبازا لیکنانی Compounding:-

ژ دوو په‌یقین لیکنای یان زیده‌تر پیکدهیت و بهاریکاریا ریبازا لیکنانی دهیته لیکنان، که‌واته ژ نه‌نجامی لیکنانا وان په‌یقان واتایه‌کا نوی دروستدبیت (عبدالجمار جعفر، 1979: 254) به‌را پتر په‌یقین کوردی ل دویف فی ریبازی دچنه دناؤ فهره‌نگا زمانی کوردیدا و په‌یقه‌ک و زاراقه‌کی نوی په‌یدادبیت و واتایه‌کا دی

کوردیا سهری	کوردیا ناقه‌راست
سهر + نقیس = سهرنقیس	په‌یام + نیر = په‌یامنیر
رپی + گر = رپیگر	سهر + کیش = سهرکیش

په‌یف + په‌یف = په‌یقا لیکنای

کوردیا سهری	کوردیا ناقه‌راست
داد + په‌روه = دادپه‌روه	به‌لگه + نامه = به‌لگه‌نامه
مال + په‌ر = مالپه‌ر	خانه + نشین = خانه‌شین
شاش + کرن = شاشکرن	ناو + نیشان = ناو‌نیشان

۱-۴-۲ لیکنانا نه‌راس‌ته‌وخو: بریتیه ژ پروسیسا لیکنانا دوو په‌یقان ب هاریکاریا ئیک ژ ناقه‌ندا، یان په‌یقه‌کی ل گهل مؤرفیمه‌کا به‌ند ژ جوړی (ره‌گ) نه‌وژی ب هاریکاریا پاشگران، وه‌کی:-
په‌یف + ناقه‌ند = په‌یقا لیکنای

کوردییا سهری	کوردییا نافه‌راست
دهست + ه + سهر = دهسته‌سهر	دهست + به + سهر = دهسته‌سهر
ناؤ + و + نیشان = نافونیشان	توند + و + تیژ = توندوتیژ
دان + و + ستاندن = دانوستاندن	گۆر + ه + پان = گۆره‌پان

په‌یف + ره‌گ + پاشگر = په‌یفا لیكدای

کوردییا سهری	کوردییا نافه‌راست
سهر + نفیس + هر = سهرنفیسهر	سهر + نووس + هر = سهرنووسهر
نو + خواز + ی = نوخوازی	رې + به + هر = رېبه‌ر

هنده‌ك جارا ب رېكا دووباره‌كرنا دوو په‌یفان، كول دویف ئیكده‌ین، یان نافه‌نده‌ك دكه‌فیته د نافه‌را وانا و په‌یفین لیكدای ده‌ینه دروستكرن: -

دووباره‌كرنا دوو په‌یفان

کوردییا سهری	کوردییا نافه‌راست
خۆش + خۆش = خۆش‌خۆش	زوو + زوو = زوو‌زوو
سیر + سیر = سیر‌سیر	پۆل + پۆل = پۆل‌پۆل

دووباره‌كرنا دوو په‌یفان ب هاریکاریا نافه‌نده‌كی

کوردییا سهری	کوردییا نافه‌راست
دهر + ب + دهر = دهر‌بدهر	دهر + به + دهر = دهر‌به‌دهر
سهر + ب + سهر = سهر‌بسهر	سهر + به + سهر = سهر‌به‌سهر

كهواته ((وشه‌ی لیكدراو ئه‌و وشه‌یه‌یه كه به‌لای كه‌مه‌وه دوو وشه‌ی واتاداری تێدابیت)) (ئه‌وره‌همانی مارف، 1987: 83)، لی مهرج نینه هه‌می جاران هه‌ردوو په‌یف و اتادار بن، وه‌كی د نمونین سه‌ریدا دیاردبیت. هنده‌ك جاران په‌یفین لیكدای ژ په‌یفه‌كا بیانی و په‌یفه‌كا كوردی ده‌ینه كهواته ((وشه‌ی لیكدراو ئه‌و وشه‌یه‌یه كه به‌لای كه‌مه‌وه دوو وشه‌ی واتاداری تێدابیت)) (ئه‌وره‌همانی مارف، 1987: 83)، لی مهرج نینه هه‌می جاران هه‌ردوو په‌یف و اتادار بن، وه‌كی د نمونین سه‌ریدا دیاردبیت. هنده‌ك جاران په‌یفین لیكدای ژ په‌یفه‌كا بیانی و په‌یفه‌كا كوردی ده‌ینه

دروستكرن (محمد نوری عارف، 197: 24)، به‌لی په‌یفا بیانی دكه‌فیته بن كارتیكرنا قونولۆژیا زمانی كوردی، وه‌كی: -
 فه‌راهه‌م كردن: فه‌راهه‌م (فه‌راهه‌م) فارسییه وگه‌له‌ك واتایا دده‌ت : ناماده، كۆمقه‌بوون ل جهه‌كی (مه‌مه‌د نوری عارف، 1977: 54) .

ئەف رپبازە ھەر وەکی رپبازا لیکدانى دەھیتە بکارھینان و زیدەتر بۆ سقککرا دوو پەیفین درێژە، کول سەر زمانى گران دەھیتەدەرپرین، ب رپمانەکا دیتەر داتاشین بریتیه ژ ئافاکرا پەیفەکی ژ دوو پەیفان یان زیدەتر، دبیزنە فان پەیفان پەیفین داتاشراى (عبدالجبارة جعفر، 1979: 254). ب رپکا فى رپبازى ھژمارەکا پەیفان ھاتینە دناؤ زمانى کوردیدا و ب ھاریکاریا لیکدانى ھاتینە چیکرن، وەکی:-

ئۆرگانیزەکراو (Organization): ب واتایا (کارى رپکخستى) دەھیت، ئەف پەیفە ژ کورتکرنا پەیفان (Organization) ل گەل کارى (کرن) ھاتیه چیکرن. د زمانى کوردیدا، وەکی بەھرا پتریا زمانین ئارى ھژمارەکا بەرچاڤا پەیفین لیکداى تیدانە و ب رپکا فى رپبازى دەھیتە دروستکرن (احمد حسن احمد، 1975: 320).
۱-۵ رپبازا داتاشینى shave :-

کوردیا سەرى	کوردیا ناڤەراست
رپک+باز=رپباز	فرە(فراوان)+ژنى=فرەژنى
دەست+پیکرن=دەستپیک	ھاو لاتی+نیشتمان=ھاو نیشتمان

1988): د بواری تەکنۆلۆژیا و داھینانیدا و ل ھەمی جیھانى دەھیتە بکارھینان بى دەستکاریا و اتا وى و بۆ ھەمان مەبەستى دەھیتە بکارھینان، چونكى بۆ ناڤى بابەتەكى تايبەتیه و چ زمان نەشین پەیفەکا تايبەت بۆ فان پەیفان دانن، ل دەمى پەیفین ب فى رپكى دەربازى زمانین دى دبن ((تايبەتمەندى زمانى میللەتى لیو ھاتوى پپو دیاردەبیت و لەکاتى وەرگرتندا، ئەوا بەخەوشى زمان دانانریت، زمانەکە زەنگین دەکات و بەپى ئەو بواری لە وشەو زاراویدا دەولەمەندى دەکات)) (تابان محەمەد سەعید حسن، 46 2002): وەرگرتنا فان پەیفین بیانى بۆ ناؤ زمانان ((مۆرکیكى نیو نەتەو ھیوان وەرگرتو)) (بەدران ئەحمەد حەبیب، 2002: 6) و

پەیفین داتاشراى ئەو پەیفن (بە درێژای میژوو و رده و رده سواون تا گەشتوونەتە ئەم پلەى ئیستیان)) (عەلانیەدین سەجادی، 49 1977): داتاشین و لیکدان دوو رپبازین ژیک جودانە جوداھیا وان ئەو، داتاشین بریتیه ژ کورتکرن و داتاشینا پەیفان، بەلى رپبازا لیکدانى بریتى نینە ژ لادانا پشکەکی ژ پەیفەکی بۆ دروستکرن پەیفەکا نوى (عبدالجبارة جعفر، 254 1979):

۱-۶ رپبازا داھینانى Invention :-

ئەف رپبازە وان پەیف و زاراڤین نوى ب خوڤە دگريت، کو دناؤ وان وەلاتین خودانین قەدبتن و داھینانا کەلو پەلانن (کمال جلال غریب، 118

پەیف رۆژانە خەلک دناختناخوڊا بکار دەین،
و هکی:-

پەیفین عەرەبی	پەیفین زمانین دی
محرر	نیوزمان
شاشە	مونیتەر
عنوان	تایتل

هەر وەسا دناڤ کوردان ژیدا بزاف هاتینە کرن
تارادەکی سەرکەشتی نەبووینە، چونکی ئەو پەیف
و زاراڤین چیکری ژ لای خەلکیفە ناهینە
بکارهینان، و هکی:-

پەیفین کوردی	پەیفین زمانین دی
ئەسپە ئاسنین	پایسکیل
دەنگەوەر	میکروفون
دیتنوک	تەلەفزیون
بەستوک	تەلەفون

رێبازا داھینانی ب زۆری دوەلاتین ب
ناڤودەنگ د بواری پێشەسازی و بازرگانیدا
دەیتە بکارهینان، ئەوژی دەمی کەسەک
داھینانەکی دبواری د بوارین ژیانیدا دکەت،
ب ناڤی وی دەیتە ناڤکرن(سەلام ناوخۆش-
نەریمان خۆشناو، 2010: 427)، بەلی هەندەک
جاران داھینان ب ناڤی کومپانیایەکی ژ دەیتە
ناڤکرن، کو کاری ڤەگواستنا کەلوپەلان دکەن،
ئەڤ جۆری پەیفان د ناڤ وان وەلاتین پێشکەشتی و
خودان پێشەدا پەیدادبیت و ب رێکا بازرگانیدا
ناڤ وەلاتین دیت دا بەلاڤ دبن و بی دەستکاری
دەیتە بکارهینان، بەلی هەر جفاکەک ل دویش

هەر وەسا هیرشا شورەشا تەکنەلۆژیا ئەڤرۆ
چەندین زاراڤین بیانی دهاڤیژیتە دناڤ فەرھەنگا
زمانی کوردیدا، بەلی یا پیدڤیە ئەو زاراڤین
جیھانی، و هکی خو بمین، چونکی مللەتی مە ب
باشتر و ساناهیتەر وەردگرت، و هکی (دیجیتال،
سەتەلایت،... هتد)، ئەوژی ژبەرکو دەمی پەیف
و زاراڤەک ل وەلاتەکی پەیدا دبیت دی
تایبەتەندیین زمانی وی وەلاتی وەرگرت، یان
ژی ناڤی هەندەک کەرستان ب ناڤی وی کەسی
دەیتە ناڤکرن، کو چیکری وی کەرستەپە،
لەورا هەولدان بو خۆمالیکرنا هەندەک پەیف و
زاراڤان ب سەر ناکەڤیت، و هکی هەندەک زمانقانیین
عەرەب بزاف کریبە، هەندەک پەیف و زاراڤین
بواری تەکنەلۆژیایی وەردگیرنە سەر زمانی
عەرەبی، لی هەول و بزاقین وان تارادەکی ب
سەر نەکەڤیتە، چونکی ئەو پەیف و زاراڤین وان
بو هەندەک کەرستین تەکنەلۆژیایی دانان خەلک
بکار ناهین(رشید فندی، 2002: 73)،
و هکی:-

پەیفین عەرەبی	پەیفین زمانین دی
مشواف	تەلەفزیون
حاسوب	کومپیوتەر
شبکە	ئینتەرنیٹ
هاتف	تەلەفون
مزیاع	رادیو

بەلی هەندەک هەول و بزاقین زمانقانیین عەرەب
بو خۆمالیکرنا هەندەک پەیفان سەرکەڤیتە، ئەو

سروشتی زمانی وان په‌یغان د‌یخه‌ته ل بن کارتیکرنا سیمایین درکاندنا فونولوژیا وی جفاکی، وه‌کی دغان په‌یقین ل خواریدا ده‌یته دیتن:-

په‌یقین کوردی	په‌یقین زمانین دی
موبایل	موبیل Mobile
ته‌له‌فون	تیلفون Telephone
کومپیوتر	کامپیوتر Computer

هه‌روه‌سا (((هیچ گه‌لیکش به‌تیکه‌لاوی چه‌ند وشه‌ی بیگانه له‌ زمانه‌که‌یدا توشی هیچ زیانیک نابی و توشیش نه‌بووه))) (هه‌ژار، 1974: 285) ب تاییه‌تی د‌فی ر‌یپازیدا، چونکی دانانا زارافه‌کی دی به‌رامبه‌ر فان زاراقان ره‌نجا وان د به‌ر ئاقیدا د‌جیت و ژ لایه‌ی خه‌ل‌کیفه‌ ناهینه‌ بکاره‌ینان هنده‌ک په‌یغ ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی ده‌یته فه‌گوه‌استن و چ گوه‌ورین ب سه‌ردا ناهین، وه‌کی:-

په‌یقین کوردی	په‌یقین بیانی
سی دی	سی دی
پلازما	پلازما
ماوس	ماوس
میکرۆ	میکرۆ
نۆیلکه‌ر	نۆیلکه

دهنده‌ک ده‌ماندا وه‌رگرتنا په‌یغ و زاراقان یا پیداقیه، چونکی داهینان یا تاییه‌ته ب زمانه‌ی وی ملله‌تیغه و ناچیییت به‌یته وه‌رگیران بو زمانه‌ی ژیهاتی، چونکی ((له‌ ته‌واوی زانسته جورا و

جوره‌کاندا وشه‌و ده‌رپرینی تاییه‌ت هه‌یه که له‌ شوینی سه‌ره‌لدان و پیشکه‌وتنی زانسته‌کاندا په‌یداده‌بن و یان به‌سه‌ر زمانانی تردا ده‌سه‌پینن ((به‌دران نه‌حمده‌ حه‌یب: 2002، 8)، هنده‌ک لی‌کوله‌ر پرۆسیسات داهینانی ب پرۆسیسا گوه‌ورینا و اتا په‌یغه‌کی بو و اتایه‌کا دی وه‌سف د‌کن، وه‌کی (په‌یقا (مه‌رزیه) کو نافی هونه‌رمه‌نده‌کا کوردبوو، نوکه بو جوره‌کی ترومیلی ده‌یته بکاره‌ینان) (شیرکو حه‌مه‌نه‌مین قادر، 2002: 14).

۱-۷ ر‌یپازا میتافوری:-

میتافور ژ لایه‌ی زمانقانیغه و وی چه‌ندی د‌گه‌هینیت، کو په‌یغه‌کی بو گه‌هاندنا و اتایه‌کی کو ب و اتایا بنه‌ره‌تیا خو نه‌ه‌یته بکاره‌ینان (محمد علی الخولی، 2000: 168) ب و اتایه‌کا دی میتافور بکاره‌ینانا په‌یغه‌کیه بو و اتایا راسته‌قینه‌یا خو نه‌ه‌یته بکاره‌ینان (سمیر سعید حجازی، 52 2006:)، که‌واته نه‌ؤ ناغه‌ی هاتیه دانان بو وان په‌یقین و اتا وی ده‌یته گوه‌ورین. فی ر‌یپازی رۆله‌کی گ‌رنگ د ده‌وله‌مه‌ندکرنا فه‌رمانگه‌ها زمانیدا هه‌یه (به‌کر عومه‌ر علی. 2000: 104)، چونکی (زمان وشه‌یه‌کی داناوه، که‌چی جاری و هه‌یه گوزاره‌یه‌کی تر د‌یته پیشه‌وه، وشه‌یه‌ک نییه بو نه‌و گوزاره‌یه، به‌ناچاری خاوه‌ن زمان نه‌و وشه‌یه که بو گوزاره‌یه‌کی تر د‌نراوه به‌ خواستن ده‌به‌ییت ئه‌یکا به‌ناو بو نه‌میش و هه‌ر به‌و وشه‌یه گوزارشت له‌م مه‌عنا دووه‌مه‌ش ده‌داته‌وه))

ژمانه‌کی بو زمانه‌کی دی دهینه وەرگیران ((کونترین شیوازه که خه‌لک له‌گه‌ل زمانه جو‌راو جو‌ره‌کان بو پیکه‌تانی په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل یه‌کتری پشتیان پیوه‌ ده‌به‌ستیت و ده‌کری دانی پیدابنریت که دیرۆکیکی هاوشانی شارستانیته)) ئیسماعیل زارعی، (2007: 68)، و ئەڤ بزاقه نه‌هاتیه فه‌قه‌تیا و چ جارانی ژێ ئەڤ بزاقه نه‌هاتیه راوه‌ستاندن و ل ده‌می وەرگیرانی ژێ وەرگیر پهنایی دبه‌نه به‌ر په‌یقین زمانی خو‌مالی ژ بو وەرگیرانا په‌یقکه‌ بیانی(محمد ألتونجی، 134 2005:)-، وه‌کی:-

عه‌لانه‌دین سه‌جادی، (1977: 47)، وه‌کی: په‌یقکه (زار) واتایا وی زمانه، به‌لی نوکه بو دیالیکتا ده‌ینه بکارهینان.

۸-۱ رپبازا وەرگیرانی Translation:-

ئیکه ژ رپبازین ئافاکرن و دروستکرنا په‌یقین نوی د ناڤ زمانیدا و گوهورینا وینی هزر و ئاخفتنییه ب هه‌می هویرکاری و واتاین و یغه ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی، هه‌روه‌سا هوکاره‌که بو به‌رفره‌هکرنا فه‌ره‌نگا زمانی، چونکی وەرگیران مروقی هان دده‌ت ل دویف په‌یق و زاراقین نوی بگه‌ریت⁽¹⁾، کو ب رپکا فی رپبازی په‌یق و زاراڤ

په‌یقین عه‌ره‌بی	کوردییا سه‌ری	کوردییا ناڤه‌راست
بداله	بگۆر	بگۆر
رئیس البلدیه	سه‌روکی باژیرفانی	سه‌روکی شاره‌وانی
دلیل	رپبه‌ر	رپبه‌ر(شیرزاد سه‌عید محمه‌د: 17: 2010)
أجازه	مۆله‌ت	مۆله‌ت
عبدألام	رۆژا ده‌یکی	رۆژی دایک
مخصصات	ده‌رماله	ده‌رماله
په‌یقین زمانین دی	کوردییا سه‌ری	کوردییا ناڤه‌راست
Perfect	تمام	ته‌واو نایاب/بیخه‌وش
Valantain	رۆژا ئەڤینی	رۆژی خو‌شه‌ویستی
Print	چاپ	چاپ

(1) ب ده‌ستکاریغه‌ل (به‌دراو نه‌حمد حبیب 2005: 159) (و(کمال معروف 2003: 122) هاتییه وەرگرتن.

ل دهمی وەرگێرانا په یف وزاراڤین بیانی وەرگێر گهلهك جارن پهنایی دبهته بهر گوهورپنی یان زیده کرنی یان لادانی داکو په یفا وەرگێرای لگهل سروشت و سیمایی وی زمانی بگونجیت ئهوی بو دهیته وەرگێران (جهمال عهبدول، 108 2008:)

دریازا وەرگێرانا زاراڤ و په یفاندا ب تنی واتایا په یفان دهینه وەرگرتن، ئهوژی وەرگرتنا په یفا وەرگێراییه، هه می زمانین جیهانی پیدفی ب په یفین بیانی دبن و بقی ریکی دشین فرههنگا وهلاتین خو پیشینخن و په یفین نوی دروستبکهن، بهلی هاتنا فان په یفین نوی د وی ده می دا دناڤ زمانیدا دهینه بکارهینان ده می پیدفی بی هه بیت، چونکی مللهت نه شیت بتنی په یفین خو بکاربیت بی وەرگرتنا په یفان، ههروهسا ب ریکا وەرگێرانی هژماره کا په یف وشووازین رونانین زمانی ژ زمانه کی دهینه دناڤ زمانه کی دیدا (سهلام کهریم، 27:2005)

پشکا سیی: هوکارین هاتنا په یفان بو ناڤ زمانی

1- هوکارین هاتنا په یفان بو ناڤ زمانی (2): -

دهربازبونا په یف وزاراڤین زمانه کی بو ناڤ زمانه کی دی دیارده کا سروشتیه و ژئه نجامی هوکارین جوگرافی و هه فسوویایی و جفاکی و ئایینی و ئابوووری و بازرگانی و سیاسی و رهوشنیری راگه هاندنی و.. هتد په یفادبیت هندهك ژ وان په یفان ل دهسپیکي گهلهك نامونه، بهلی ل گهل بورینا ده می و بکارهینانا وان

ب بهردهوامی دناڤ زمانی مللهته کی دیدا جهی خو دکهن، کهواته زمان په یف و زاراڤان و هردگرن و ددهن، ههروهسا (پیشکهوتنی زانیاری ته کنه لوژی و ئابوووری. ده بیته هو ی په یفابوونی وشه و زاراوه بو ئه م چه مکه نو بیانه) (محمد وهسمان، 13:2004) دیسان داگیر کرنی رو لی خو دفی بواریدا گیرایه، ژ لایه کی دیفه هوکاری زیده بوونا په یوه ندیسان دناڤه را ملله تاندا و هوکارین راگه هاندنی و ئاسانبوونا هاتنو و چونی رو لی خو دبیت دوه رگرتنا په یفاندا ژ زمانه کی بو زمانه کی دی. گهلهك هوکارین ههین بو وەرگرتنا په یف و زاراڤان، لی بگشتی دشین ب فی رهنگی ل خواری دهستیشان بکهین:-

1-1 هوکاری جوگرافی و هه فسوویایی:-

1- جوگرافی:-

هوکاره کی سه ره کیی هاتنا په یف و زاراڤان بو ناڤ زمانی، ئه گهر سروشتی جوگرافی چه ند سهختربیت، په یفین بیانی کی مته دهینه بکارهینان و دبیته هوکاری ژیک دویرکه قتن و ژیکفه بوونا ملله تان، بهلی چه ند ریژه یا ئالوزیا دیاردین سروشتی تیدا یا کی مبیته پتر په یفین بیانی تیدا دهینه بکارهینان، ئه فه ژئه نجامی هاتنو و چون و په یوه ندی کرنی و تیکه لیبیه (عهبدوللا حوسین رهسول، 19:2000)، ههروهسا ئاسته نگین سروشتین، وه کی بهرزی و نزمی و ناڤ و هه وای سروشتی ملله تان ژیک جودا دکهن و (دشین بینه بهر بهست و ریکر بهرام بهر توپین په یوه ندی کرنی) (هاوری یاسین محمد ئه مین، 114:2010)

هه‌ژى گوتنييه ((دجوگرافيا زمانيدا ده‌فهرين چيايى ب ده‌فهرين لاوه‌كى دهينه هژمارتن، چونكى ناخفتنا وان يا دابريه ژنه‌گه‌رى جهى وانى سه‌خت و ناسى و نه‌بوونا هاتنوچوونى و په‌يوه‌نديكرنى) (عبدالوهاب خالد، 2009:83). ليكگوهارتتا په‌يف و زاراڤان زور جار ان ل سهر دويرى و نيزيكيا سنوورين دوو زمانان رادوه‌ستيت، ب راده‌يه‌كى هه‌تاكو سنوورى دوو زمانان ژلايى جوگرافيه ژيك نيزيك بن راده‌يا ليكگوهارتتا په‌يفان دناقه‌هرا واندا ديا به‌يزيت، به‌روفا ژى فيژى دروسته ، وه‌كى كارتيكرا زمانى ئەلمانى ل سهر زمانى هوله‌ندى گه‌له‌ك زيده‌تره ل كارتيكرا وى ل سهر زمانى عه‌ره‌بى، ژبه‌ر نزيكيا سنوورى وان و دياردا وه‌رگرنتا په‌يفان دناقه‌هرا واندا يا خورت‌تره ، به‌لى زمانى عه‌ره‌بى كارتيكرا وى ل سهر زمانى كوردى زيده‌تره ژبه‌ر نزيكيا سنوورى وان ،هه‌روه‌سا نه‌و ولاتين د ئيك خيزانا زمانيدا بن پتر كارتيكرا ل زمانى ئيك دكهن وه‌كى زمانى كوردى و فارسى ، چونكى ياساو ده‌ستورين وان دنيزيكى ئيكن.

ب-هه‌فسوويابى:-

هه‌بوونا دوو زمانا نيان دياليكت و شيوه‌زارين زمانان ل ده‌فهره‌كا دياركرى دبته هوكارى وى چهندى، هه‌ردوو زمان په‌يف و زاراڤان ژيك وه‌ربرگرن، وه‌رگرنتا په‌يفان ل سهر ب هيزيا په‌يوه‌نديين دناقه‌هرا وان رادوه‌ستيت، ب جو ره‌كى هه‌تاكو په‌يوه‌نديين دناقه‌هرا ناخفتنه‌رين دوو زمانان ب هيز بن راده‌يا ليكگوهارتتا په‌يفان د

ناقه‌هرا واندا دياپتر بيت، به‌روفاژى وى چهندى نه‌گه‌ر په‌يوه‌نديين ناخفتنه‌كه‌رين دوو زمانان د لاوازين، ليكگوهارتتا په‌يفان ژى ل ناقه‌هرا وان ديا بى هيزبيت، وه‌كى لاوازيا ناستى په‌يوه‌نديين ناخفتنه‌كه‌رين زمانى عيرى و عه‌ره‌بى ل ده‌فهره‌را(قودس) بوپه هوكار، كو كارتيكرا دناقه‌هرا هه‌ردوو زماناندا يا لاوازبيت هه‌رچه‌نده نه‌ف هه‌ردوو زمانه سهر ب ئيك خيزانا زمانينه، هه‌روه‌سا گه‌له‌ك جار ان ژ نه‌نجامى هوكاره‌كى (سياسى، ئابوورى، ئاينى.....) زمانه‌ك ژ ده‌فهره‌كا دياريكري په‌يف و زاراڤين خو ب سهر زمانه‌كى ديا هه‌فسووى دسه‌پينيت، ديسا ((نه‌گه‌ر هاتوو نيشتمانى له هه‌رچوار لاوه، يان له چهنده لايه‌كه‌وه دراوسى بيگانه‌ى، چ له رووى زمانه‌وه و چ له رووى نه‌ته‌وه‌وه هه‌بى و نه‌و ده‌مه، بى گومان، هه‌ر ناوچه بى له‌و ناوچانه، به‌شيوه‌يه‌كى تايبه‌تى و يه‌كسه‌رى له‌گه‌ل نه‌و ولاته دراوسيه بيگانه‌يه‌دا كارده‌كهن سهر يه‌كترى و ئالوگورى قه‌رزكردنى وشه له نيوانياندا روو ده‌دات و به‌هوى دريژه‌كيشانى نه‌و

ده‌ورو به‌ره‌يه‌وه)) (محمد مه‌د ئەمين

هه‌ورامانى، 1990:28). بو ههندي دهق له ناوه‌راست كراونه ته ژورو و هه‌نديكيان وه‌كو خويان ماون ئايا ده‌قيكى كوردى له‌دياليكتيك پيوست ده‌كا بكرينه دياليكتيكى تر .

١-٢- هوكارى جفاكى :-

ب ريكا ره‌وشت و دابوونه‌ريت و چالاكيين جفاكى و پيشه‌يين ده‌ستى و ريوه‌سمين گرنداين

ب کهلټووری ژيانا جفاکه کيفه، په‌يف و زارقيڼ وی جفاکی د ناؤ نه‌ته‌وه‌پڼ جياوازدا دهينه ديتن، هه‌ره‌وسا ((له‌گهل گه‌شه‌کردنی روزانه‌ی په‌يوه‌نديه‌کان و په‌يدا‌بوونی مانگی ده‌ست‌کرد و سه‌ته‌لايت و ته‌نینه‌وه‌ی جيهانگيری و گه‌شتوگوزار، په‌يوه‌ندی نه‌ته‌وه‌کان له‌گهل په‌کتر زياتر‌بووه‌و به‌هز‌کردن له‌لاسايب‌کردنه‌وه‌ی په‌کتر دمارگيری رابردووه‌و سه‌باره‌ت به‌نه‌ريته

نه‌ته‌وه‌يه‌کان له‌ده‌ست‌داوه‌ جيهانی به‌ره‌و په‌ک نيشتمانی بردووه‌)) (هاوری ياسين محمد ئەمين، 2010:119)، ب فئ رېکئ هژماره‌کا په‌يف و زارقيڼ بيانی ځين گريډای ب دابوونه‌ريت و کهلټوورو پيدفيڼ ژيانا کومه‌لگه‌ها وانقه د ناؤ زمانين جياوازدا دهينه ديتن، وه‌کی ناځين جلو‌به‌رگ و پيدفيڼ‌تياڼ.

په‌يفين بيانی	رافه‌کرنا په‌يفان ب کورديا سه‌ري	رافه‌کرنا په‌يفان ب کورديا ناځه‌راست
جينس	په‌ننه‌رونی کابويه	پانټرونی کابويه
ئیکسسورات	بازن و ستفانک وهتد	بازن و خه‌ناوکه /ملوانکههتد

هه‌روسا ناځين گريډای ب شيوازين جودا جوداين رېکخستناپرچيځه، وه‌کی :-

په‌يفين بيانی	رافه‌کرنا په‌يفان ب کورديا سه‌ري	رافه‌کرنا په‌يفان ب کورديا ناځه‌راست
نيگرو	خه‌له‌کين هيرن	لوله‌ی ووردن
وايف	خه‌له‌کين مه‌زنن	لوله‌ی گه‌وره‌يه
سشوار	بو‌هشککرنا پرچيځه	بو‌وشککردي قڙه
کيراتين	ماده‌که پرچی جوان دکه‌ت	ماده‌يه‌که قڙ جوان ده‌کات
بلنده‌ر	ده‌رمانه‌که بو‌رنگکرنا پرچی	ده‌رمانی رننگکردي قڙ

۱-۳- هوکاري ده‌روونی:-

هه‌زکرن و هه‌زنه‌کرنا مروځان ل هه‌مبه‌ر زمانه‌کی، يان کومه‌کا زمانان کاربگه‌ريا خوځيا هه‌ی بو‌وه‌رگرتن يان وه‌رنه‌گرتنا و زاراځان ژ زمانه‌کی بو‌ زمانه‌کی دی. ب جوړه‌کی ((نه‌گه‌رده‌روونمان به‌رامبه‌ر شيوه‌زارېک، زارېک يان زمانېچک ئاسوده‌بي - تیکه‌لی ده‌بين و له به‌کاره‌ينانی سل ناکه‌ينه‌وه، به‌لام به‌پېچه‌وانه‌وه نه‌گه‌ر له‌به‌ر هه‌ر هوځيه‌کی ميژووی، کومه‌لايه‌تی، رامياری، ئايینیهتد. هه‌لوځست له نه‌ته‌وه‌يک وه‌رگرين و رقمان ليی بيته‌وه، نه‌وا هه‌ز له زمانه‌کيشی ناکه‌ين وئاره‌زووه‌ده‌کين که‌ره‌سته‌کانی زمانه‌که‌يان له‌ناو زمانی خوځمان به‌کارنه‌هين و نه‌وه‌ی به‌کاريشمان هيناوه

پاکسازی بکهین و وشه‌ی خوّمالی یان وشه‌کانی زمانیکی دوست یان خزمیان له جیگا دابنّین)) (عه‌بدوللا حوسین ره‌سول، 2000: 16-17). هه‌روسا هنده‌ک جاران ده‌می هنده‌ک کهس ب راده‌کا زور تیکه‌لیا زمانه‌کی بیانی دکه‌ن، پی کاریکه‌ر دبن، ئەڤ تیکه‌لی و کاریگه‌ریه کارتیکرنی‌چ ل وان دکه‌ن، له‌ورا ل ده‌می دئاخشن یان دنقیسن، په‌یف وزاراڤین وی زمانی بکاردهینن. لی هنده‌ک جاران هنده‌ک کهس ژ بو دیارکرنا شیانین خو بو کهسین به‌رامبه‌ر هنده‌ک په‌یف وزاراڤین بیانی بکاردهینن. که‌واته بواری ده‌روونی دبته هوکاری ده‌ربازبوونا هژماره‌کا په‌یف و زاراڤین بیانی زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی .

۱-۴- هوکاری ئایینی :-

ئیکه ژ گرنگترین هوکارین تیکه‌لبوونی. هژماره‌کا زورا په‌یف و زاراڤین زمانه‌کی بو پتر ژ زمانه‌کی ده‌ینه فه‌گوه‌استن، چونکی ئەو زمانی ئاین پی هاتیه خوار و به‌لاڤکرن کارتیکرنی ل وان زمانان دکه‌ن ین پی کاریگه‌ربووین و وی ئایینی وه‌ردگرن، یاخویایه هه‌ر ئایینه‌ک خودانی کومه‌کا په‌یف و زاراڤین تابه‌ت ب خو‌یه، ب زمانه‌کی دیارکری ل ناڤ جفاک و نه‌ته‌وه‌یین جودا جودا ده‌ینه بلاڤکرن، ل ده‌می بلاڤبوونا هه‌ر ئایینه‌کی کومه‌کا په‌یف و زاراڤین وی ئایینی د زمانین دیدا یان ده‌ینه وه‌رگیران، یان ژ وی وه‌کی خوده‌ینه وه‌رگرتن، وه‌کی ئایینی مسیحی رپک ب وی چه‌ندی دایه، کو ده‌قین وی بو زمانین دی

به‌ینه وه‌رگیران و هه‌ر نه‌ته‌وه‌ک ب زمانی خو په‌یره‌وه‌ی ئایینی مسیحی بکه‌ت، ئەفه‌ بو‌یه هو کار، په‌یف و زاراڤین ئنجیل پی هاتیه نفیسین د زمانین دیدا یان ب شیوی وه‌رگیرایی یان ب شیوی راسته‌وخو به‌ینه دیتن^(۳)، لی ژ به رکو دئایینی ئیسلامیدا په‌رستنا ئایینی ب وی زمانیه ، کو قورتان پی هاتیه نفیسین، ئەو ژ وی زمانی عه‌ره‌بیه، له‌ورا زمانی نافرایی کارتیکرنا خول سه‌ر زمانی وان نه‌ته‌وان په‌یدا کریه، کو په‌یره‌وی ئایینی ئیسلامی دکه‌ن (بلا‌وبوونه‌وه‌ی بیرو باوه‌ری ئایینی له ئەنجامی ته‌نینه‌وه‌ی ئایینه‌که‌ی زمانه‌که‌شی پیروز ده‌یت) (عبدالواحد موشیر دزه‌بی، 2011: 27). ب پیروز ته‌ماشاکرنا زمانان ژ وی هوکاره‌کی دییه په‌یف و زاراڤین زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی به‌ینه فه‌گوه‌استن، ئەڤه‌ژی دبلاڤبوونا وان نافاندا به‌ر چاڤ دکه‌فیت، کو د په‌رتوکیین پیروزدا هاتینه بکارهینان، هه‌روه‌کی (به‌ره‌په‌ری 29) دا ئماژه ب چه‌ندین نمونان هاتینه دان .

۱-۵- هوکاری سیاسی :-

هو کاره‌کی گرنگه بو هاتنا په‌یقین بیانی بو ناڤ زمانی، ئەو ژ وی ب رپکا داگیرکرنا وه‌لاته‌کی ژ لایی وه‌لاته‌کی بیانیغه یانژی ب رپکا کوچکرنا کومه‌کا خه‌لکی ژ وه‌لاته‌کی بو وه‌لاته‌کی دی، چونکی ده‌می وه‌لاته‌کی دی داگیردکه‌ت، دی بزلقی که‌ت که‌لتور و زمان و ره‌وشه‌نیریا خو ب سه‌ر وه‌لاتی داگیرکریدا بسه‌پینیت، ئەڤه‌ژی

۱-۶- هوکارى ئابوورى :-

هوکاره‌کى گرنگ و کاربگر بو وه‌رگرنا په‌یفا ژ زمانه‌کى بو زمانه‌کى دى، هه‌روه‌سا ده‌وره‌کى مه‌زن دببن د ده‌وله‌مه‌ندکرنا زمانیدا، ئەو ملله‌تین ئابووره‌کى به‌یتر هه‌بیت ژ لایى په‌یفا و زاراڤان ژیفه د ده‌وله‌مه‌ندن، هه‌ر کار و داهینانه‌کا نوى په‌یفا و زاراڤان تابه‌ت ب خوڤه بین هه‌ین و هه‌ر داهینانه‌ک ل وه‌لاته‌کى په‌یدا بیهت، ب زمانى نیشتمانى وى وه‌لاتى ده‌یته ناڤکرنا، پاشى ب ریکا به‌لاڤبوونا وى داهینانى ل وه‌لاتین دى، ناڤى که‌ره‌سته‌ی ژى د زمانین دیدا ده‌یته بلاڤکرنا (نسرین فه‌خرى A : ۱۹۸۷)، ده‌ربازبوونا په‌یفا ژ زمانه‌کى بو زمانه‌کى دى هنده‌ک جارن گریدایى کوچکرنا په‌یفا و زاراڤان گریدایى ب داهینانین وى وه‌لاتى بو ناڤ زمانى خوڤه‌دگوه‌یژن، وه‌کى :- (مول) سوپه‌مارکیت، بزبس.....هتد).

۱-۷- هوکارى بازرگانى :-

ژ لایه‌کى دیفه په‌یدا بوونا په‌یوه‌ندیین بازرگانى دناقبه‌را ملله‌تاندا، ب ریکا لی‌کگوه‌ورین و کرین و فروشتنا که‌لوپه‌لا و هاتنوچوونى د ناقبه‌را ملله‌تاندا دبته هوکارى وى یه‌کى زمانى وان ملله‌تان تیکه‌لى ئیک بن، که‌واته ئەڤ بواره هوکاره‌کى دییه بو هاتنا په‌یفا و زاراڤان بیانى بو ناڤ زمانى، چونکى ((په‌یوه‌ندى بازرگانى له نیوان دوو میلله‌تى زمان جیاواز، له ریگه‌ی ئەو شتانه‌ی له میلله‌تیکه‌وه بویان دیت که هه‌ لگرى ناوى تابه‌تى خوینان، ئەم ناوانه دچنه ناو

دبته هوکاره‌ک، په‌یفا و زاراڤان زمانى وه‌لاتى داگیرکه‌ر دناڤ زمانى وه‌لاتى داگیرکه‌ر به‌ینه دیتن، چهند ده‌مى داگیرکرنا ژى دریتر بیت هژمارا فه‌گوه‌استنا په‌یفا دى زیده‌تر بیت، وه‌کى د داگیرکرنا فه‌ره‌نسا بو سهر وه‌لاتى جه‌زائیریدا، کو عه‌ره‌بیه ده‌ینه دیتن ((هه‌ندى جاریش زمانى ناوچه داگیرکراوه‌که کارى زیاتر ده‌کاته سهر زمانى ولاته داگیرکه‌ره‌که و ده‌یشیوینى، بو نمونه له هندستان ژماره‌ی قسه‌پیکه‌رانى ئوردوو زور زیاتر بوون له ژماره‌ی ئەوانه‌ی به‌ ئینگلیزى ده‌وان، له‌گه‌ل ئەوه‌شیدا که به‌رزتر و پایه‌دارتر بوو، به‌لام کوته ژیر کارى زمانى ئوردوو و تاراده‌یه‌ک شیواند)) (محمد معروف فتاح، 129:1984). هه‌روه‌سا هوکارى دابرینا سیاسى ل وه‌لاته‌کى، دبته هوکارى په‌یدا کرنا گوه‌ورینین به‌رفه‌ه‌تر دناڤ زمانه‌کیدا، وه‌کى ده‌مى سنوورى سیاسى ل ناقبه‌را دوو هه‌ریمین ب ئیک زمان دئاخفن ده‌ین دروستکرنا، په‌یوه‌ندیین وان هه‌ردوو هه‌ریمان ده‌ینه سنووردارکرنا، ئەڤه‌ژى ریکى بو جوداهیان د ناڤ زمانه‌کیدا خوشدکه‌ت (محمد على الخولى، ۲۰۰۰: ۱۶۴).

(بو نمونه د زمانى سریانیدا چهندين ناڤ دهینه دیتن ، کو دبهره‌تدا د ئنجیلیدا هاتینه ، وه‌ک (شه‌معون ، مریم جوزیف.....)

دی ناچار بیت، په‌یف و زاراڤان ژ زمانین ندی وهر‌بگریټ.

۳- کاربگه‌ربوونا هنده‌ک نفیسه‌ر و لی‌کوله‌رین نه‌ته‌وه‌کی ب ره‌وشه‌نبیری نه‌ته‌وه‌کا دی .

هه‌روه‌سا ئاستی ره‌وشه‌نبیریا تاکه که‌سان روله‌کی به‌ر چا‌ه‌ه‌یه د ده‌وله‌مه‌ندکرنا فهره‌نگا زمانیدا ب ریکا به‌رده‌وامیا خواندن‌ی و پلین زانستی ((گه‌شت به‌گشتی هوی‌ه‌کی زیندووی روشنبیری، کارایه‌که بو به‌رزکردنه‌وه و فراوان کردنی رونا‌کبیری تاکه که‌س یان کومه‌ل. نه‌م گه‌شتکردنه له ولاتی‌که‌وه بو ولاتی‌کی دی بو مه‌به‌ستی گهران به‌دوای کو‌کردنه‌وه‌ی زانیاری و لی‌کولینه‌وه و پشکین)) (هه‌یاس کاکه‌ی، ۲۰۱۰، ۸۷) گه‌نجینا په‌یف و زاراڤان ده‌وله‌مه‌ندتر دکهن، وه‌کی پیشکه‌فتنا ولاتین پروژنا‌فای ژ لایی ره‌وشه‌نبیری‌قه و داهینانا نامیرو تشتین نوی د فی بواریدا دبیته هو‌کاری به‌لاقبوون و بکار هینانا ڤان په‌یف و زاراڤان دنا‌ف زمانین جیهانیدا، هه‌روه‌سا په‌یوه‌ندی‌ن ره‌وشه‌نبیری دنا‌قه‌ه‌را دوو ده‌وله‌تین خودان زمانین ژیک جودا، هو‌کاره‌کی دیبه بو تی‌که‌لبوونا په‌یف و زاراڤان زمانان، چونکی هه‌ر ئیک ژ وان، په‌یف و زاراڤان ژ ئیکو دوو وهر‌دگرن و زمان‌ی خو‌دا به‌کارده‌ین هه‌روه‌سا گه‌له‌ک جارن ب ریکا سه‌پاندنا ره‌وشه‌نبیریا ملله‌ته‌کی ب سه‌ر ملله‌ته‌کی دیدا یان قه‌ده‌غه‌کرنا زمانه‌کی ژ لایی ده‌سته‌ه‌لاته‌کا سیاسی دبیته هو‌کارین دهر‌بتز بوونا هژماره‌کا په‌یف و زاراڤان ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی وه‌کی

زمانه‌که‌یان، هه‌ر چه‌نده له رووی بازرگانی و شت کرین وپیکه‌وه گوزینه‌وه زور بیت، تی‌که‌لاوی زمانان پتر ده‌بیت ((به‌ناز رفیق توفیق، ۲۰۰۸: ۷۱).

۱-۸- هو‌کاری ره‌وشه‌نبیری :-

به‌رفره‌ه‌بوونا بی‌افین ره‌وشه‌نبیری و داهینانین هزری و نه‌ده‌بی و فه‌لسه‌فی ... هو‌کارن بو به‌رفره‌ه‌بوونا فهره‌نگا زمان‌ی، چونکی به‌رفره‌ه‌کرنا بی‌افین ناقبری ((وشه و زاراوه زیادده‌بن، فهره‌نگی زمانیش وشه و زاراوه‌ی نوی دروست ده‌کات و وهر‌ده‌گریټ، چونکه به‌کاره‌ینانی زمان به‌لگه‌ی بوون و به‌رده‌وامی و توانایه‌تی له رویشتن شان به‌شانی ژیان و پرکردنه‌وه‌ی نه‌و بوشایی و پیوستیانه‌ی له نه‌نجامی شارستانی په‌ره‌سه‌ندن و فراوانی دیته کایه‌وه)) (نه‌سرین محمد فه‌خری B: ۱۹۸۷)، ۱۲۷) ب ریکا کاربگه‌ر بوونی ب ره‌وشه‌نبیری نه‌ته‌وه‌یه‌کی هژماره‌کا په‌یف و زاراڤان ده‌ینه فه‌گوه‌استن، فه‌گوه‌استنا په‌یف و زاراڤان ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی د بن هو‌کارین ره‌وشه‌نبیری دشین د ڤان خالین ل خواریدا ده‌ستینشا بکه‌ین:-

۱- ده‌می ره‌وشه‌نبیریا ملله‌ته‌کی یان زمانه‌کی دکه‌فینه بن کارتی‌کرنا ره‌وشه‌نبیریا نه‌ته‌وه‌کی دی، زمانه‌ک دی ناچار بیت چه‌ند په‌یف و زاراڤان ژ زمانه‌کی دی وهر‌بگریټ.

۲- ده‌می په‌یف و زاراڤه‌ک د زمانه‌کیداه‌بیت و د زمانه‌کی دیدا نه‌بیت، نه‌و زمان‌ی په‌یف نه‌بن

(کارتیکردنی و روشنیبری نه‌ته‌وه ده‌سه‌لاتداره‌کانی کوردستان) وه‌ک هی (عده‌ب، تورک، فارس) به‌سه‌ر روشنیبری کوردیه‌وه، هویه‌که بو پدیدابونی کاریگری روشنیبری میلله‌تی جیاجیا به‌سه‌ر زمانی کوردیه‌وه (((ره‌فیق شوانی، ۲۰۰۱: ۷۴)، کارتیکرنا فان وه‌لاتین ده‌سته‌لاتدار ب شیوه‌کی به‌ر فره ژ لایی ره‌وشه‌نیبری راگه‌هاندن و چاپه‌مه‌نیقه ب دیار دکه‌فیت، دفی بیافیدا رینفیسیزی رولی خو هه‌یه، بو نمونه کوردین باکوور، کاریگریه‌ریا تورکیا یا ل سهر و کاریگریه‌ریا عه‌ره‌بان ل سهر نینه، چونکی نه‌و نه‌شین نه‌لفوبیین عه‌ره‌بی بخوینن) به‌روفاژی فی چهندی کوردین باشوور کیمر دکه‌فنه بن کارتیکرنا ب تورککرنی، چونکی نه‌لفوبییا وییا جیاوازه (قیس کاکل توفیق ۲۰۰۷: ۷۴-۷۵)

۱-۹-هۆکاری راگه‌هاندنی:-

هویین راگه‌هاندنی گه‌له‌ک جارن دبنه هۆکاری فه‌گوه‌استنا هژماره‌کا په‌یف وزاراڤین بیانی ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی، نه‌فه‌هویه ژی ژ گه‌له‌ک جوران پیکده‌یت و ژ ئیک جودانه، وه‌کی (ته‌له‌فزیون، رادیو، روژنامه...هتد)، کو شیواز و زمانی کارکرنا هه‌رئیک ژ وان یا جودایه ل گه‌ل ئیکا دی، که‌واته نه‌م دشین بیژین ((هویه‌کانی راگه‌یاندن نه‌و نامرازانه‌یه که به هویانه‌وه: بیریک یان بو‌چونیک ده‌گاته ژماره‌یه‌کی زور له‌خه‌لکی وه‌رگر. نه‌وانه‌ی به‌شوینه دوورو

جیاوازه‌کاندا بلا‌وبوونه‌ته‌وه، وه‌ک روژنامه‌و رادیو و ته‌له‌فزیون و... هه‌ریه‌ک له‌م هویانه‌به‌کاره‌یتانی تایه‌تی خو‌یان هه‌یه و هه‌ر هویه‌ک له‌هویه‌کی تر جیاوازه)) (سه‌لام که‌ریم، ۲۰۰۵: ۴۵-۴۶). هاتنا په‌یف و زاراڤین بیانی بو نا‌و زمانه‌کی ل بن کارتیکرین راگه‌هاندنی ب فان ریکین ل خواری دروست دبن :-

۱-۹-۱ خواندن: نه‌فه‌ژی روژنامه و گوڤارا ب خوڤه دگریت، نه‌فه‌ روژنامه و گوڤاره‌ژی ب دوو جوران ب دیار دکه‌فن :-

۱-روژنامه و گوڤارین کاغزی (Peper Magazine): نه‌فه‌ژی وان روژنامه‌و گوڤاران ب خوڤه دگریت، کو ده‌ینه چاپکرن.

ب- روژنامه و گوڤارین نه‌لکترونی (Electronic Magazine): نه‌فه وان گوڤار و روژنامان ب خوڤه دگریت، یین ل سهر مالپه‌رین ئینته‌رنیتی ده‌ینه بلا‌فکرن.

۱-۹-۲ بهیستن: کو نه‌فه رایویی ب خوڤه دگریت، هه‌روه‌سا رادیویی کاریگریه‌کا زور ل سهر ده‌روونی گو‌هداران هه‌یه، زمانی رادیویی ب تنی پشت ب هیزا په‌یف و ده‌سته‌واژه و ده‌ربرین هویر دبه‌ستیت (نازاد ره‌مه‌زان عه‌لی، ۲۰۰۵: ۶۹-۷۰).

۱-۹-۳ دیتن و بهیستن: نه‌فه ته‌له‌فزیونی ب خوڤه دگریت، ته‌له‌فزیون ژی ب ئیک ژگرنگترین فاکته‌رین راگه‌هاندنی ده‌یتنه دانان و په‌یوه‌ندیا ب رووداو و سه‌ره‌اتیافه هه‌ی و وان رووداو وینان بو نا‌و خه‌لکی فه‌دگو‌هیت.

په‌یقه‌کا بنه‌ره‌ت یان خو‌مالی(گوڤیتر هودسن، ۲۰۰۰ : ۲۶۴)، که‌واته‌ئو په‌یقین ده‌ینه‌وهرگرتن دکه‌فنه‌بن کارتیکرنا وشه‌سازی و ده‌نگسازیا وی زمانی په‌یقین بو‌ده‌ینه‌فه‌گوه‌استن (شحه‌ه‌ فارع و هه‌قالین وی، ۲۰۰۶ : ۱۳۸).

هنده‌ک جارن ل ده‌می وهرگی‌رانا زاراقه‌کی بیانی ئاریشه‌بو وهرگی‌ری دروستدبن، له‌ورا وهرگی‌ر ناچار دبیت، زاراقا بیانی وه‌کی خو وهربگریت (أحمد محمد قدری، ۲۰۰۱: ۱۸)، واته‌ژ به‌ر نه‌بوونا په‌یقا گونجایی د زمانیدا، زمانقان و وهرگی‌ر ناچار دبن په‌یقین بیانی دئاخفتن خو‌دا بکاربینن (هه‌ر زمانیک به‌گویره‌ی توانا و پیوستی خو‌ی وشه‌وهرده‌گریت و زوربه‌ی زوری ئه‌و وشه‌بیگانانه‌ی که‌هیندراونه‌ته‌ناو زمانی کوردی، له‌گه‌ل شیوازی گوکردنی زمانی کوردی گونجیندراون و زمانه‌که‌یان ده‌وله‌مه‌ند کردوه) (شاسوار هه‌ر شه‌می، ۲۰۰۹: ۴۲-۴۳).

وهرگرتن بریتیه‌ژ فه‌گوه‌استنا په‌یقه‌کا بیانی بو‌زمانه‌کی دی، واته‌په‌یقا وهرگرتی په‌یقه‌که‌ژ زمانه‌کی دی یاها‌تیه‌وهرگرتن (محمد علی الخولی، ۲۰۰۰: ۳۴). گه‌له‌ک جارا وهرگرتنا په‌یقان بو‌نا‌ف زمانی کوردی ب کوردیکرن ده‌ینه‌نا‌فکرن و ئه‌و په‌یقین ده‌ینه‌وهرگرتن ژ به‌ر پیدفینن ژیا‌نا کوردایه‌، به‌لی به‌ری بکار هینانا وی د زمانی کوردیدا دقیت به‌رگه‌کی خو‌مالی بکه‌ینه‌به‌ر، هه‌روه‌سا (به‌هرا پتزا زمانین د جیهانیدا په‌یقین بیانی تیدا هه‌نه‌و ئه‌و په‌یقین بیانین که‌فتینه‌د نا‌ف زمانی کوردیدا بین بو‌ینه‌کوردی و ل ده‌می

ریکین روژنامه‌فانی هه‌ر وه‌کی مه‌ل به‌ری نه‌و دایه‌دیاریکرن، ل دویف راده‌و کاریگه‌رییا خو‌رول دفه‌گوه‌استنا په‌یق و زاراقین بیانیدا بو‌نا‌ف زمانی هه‌یه‌، ئه‌فجا ئه‌و په‌یق و زاراقه‌گری‌دای بو‌ارین (سیاسی، ئابووری، روژنامه‌فانی...هتد) بن، وه‌کی د بواری روژنامه‌فانییدا چه‌ند په‌یق و زاراقین بیانی بو‌نا‌ف زمانی کوردی ها‌تینه‌فه‌گوه‌استن، هه‌روه‌سا ئه‌ف دیارده‌د زور به‌یا زمانین جیهانی ژیدا ده‌ینه‌دیتن. هه‌روه‌سادفی سه‌رده‌میدال دویف پسپو‌ری گه‌له‌ک روژنامه‌و گوڤار بین په‌یدا‌بو‌وین تاییه‌تن ب بو‌اره‌کی دیارکریقه‌، وه‌کی روژنامه‌و گوڤارین تاییه‌ت ب بواری پسپو‌ریا (نوژداری، ئه‌ندازیاری، جلو‌به‌رگان...هتد)، هه‌ر ئیک ژ وان روژناما‌نژی هژ ماره‌کا په‌یق و زاراقین تاییه‌ت ب خو‌فه‌فه‌دگو‌ه‌ینه‌د نا‌ف زمانی و هو‌کارین را‌گه‌هاندنیدا و به‌رده‌وام بین د پیشکه‌فتن و گه‌شه‌گری‌دای، هه‌روه‌سا په‌یدا‌بو‌ونا ئامیر و که‌ره‌ستین نوی، دبواری روژنامه‌فانی و را‌گه‌هاندنیدا ده‌ینه‌بکاره‌ینان و دبنه‌هو‌کاری وی چه‌ندی هژماره‌کا په‌یق و زاراقین بیانی بو‌نا‌ف زمانان به‌ینه‌فه‌گوه‌استن(صابر به‌کرمصگفی و هه‌قالی وی، ۲۰۱۰: ۵۱).

۱-۱- وهرگرتن Borrowing:-

ئه‌ف پرو‌سیسا په‌یقین نوی ژ زمانین دی وهردگریت. ل گه‌ل بکاره‌ینانا په‌یق و زاراقین وهرگرتی بو‌ماوه‌یه‌کی دنا‌ف خه‌لکه‌یدا، دی بیته‌

group گروپ، code کود، slide سلاید، original ئورجینال، هتد....)، ههروهسا ئه‌گهر زارافه‌ك بو هزر و بیره‌كا تایه‌تی هاتیته دانان پیدقیه ملله‌تین دیزی ب رپکا وه‌رگرتنی بخوازن و د زمانی خودا بکاربینن، وه‌کی ئه‌و په‌یقین عه‌ره‌بیین د ئایینی ئیسلامیدا هه‌ین تایه‌تن ب زمانی عه‌ره‌بیقه و ناییت چ زمانه‌کی دی وان په‌یقان وه‌ر بگرن بو دهر برینا و اتایه‌كا تایه‌ت فان په‌یقان سازبکه‌ن و دقیت وه‌کی خو بهینه وه‌رگرتن و بکار هینان (جه‌مال عه‌بدول ۲۰۰۸-۶۰)، وه‌کی (شه‌هید، به‌ره‌که‌ت: عه‌زاب...هتد).

۱-۱۰-۲- وه‌رگرتنا ب ده‌ستکاری: بریتیه ژ پروسیسا فه‌گوه‌استنا په‌یقه‌کی ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی پشتی هنده‌ك گوه‌رپینکاریین زمانی ب سه‌ردا ده‌ینه کرن. ب واتایه‌كا دیتل دویتف قی جوړی هه‌ر په‌یقه‌كا بیانی هاته د ناؤ زمانه‌کی دیدا پیدقیه ژ لایئ مورفولوژی بکه‌قینه بن کارتیکرنا یاسایین زمانقنایا زمانی وی وه‌لاتئ په‌یق وه‌رگرتن (جه‌مال نه‌به‌ز B: (۱۹۷۶)، ۷۷) هه‌ر وه‌کی ده‌می په‌یقه‌كا بیانی بو ناؤ زمانی کوردی ده‌ینه فه‌گوه‌استن، په‌یقا وه‌رگرتی دی که‌قینه بن کارتیکرنا یاسایین ده‌نگین زمانی کوردی و (ئه‌ف گوه‌رپین فونولوژی ئه‌نجامین گرنه‌گ هه‌نه بو سیسته‌می فونولوژی زمانی و کارتیکرنی ل سه‌ر ئیک ریزیا ده‌نگین ئاخفتنی د په‌یقیدا دکه‌ت) (تراسک، ۲۰۰۳: ۹۵) وه‌کی (Actor ئه‌کته‌ر، Academic

بکار هینانا وان کیم جاران ئاخفتنکه‌ر یان گوهدار هه‌ست ب وی چه‌ندی دکه‌ت، کو په‌یقه‌كا بیانیه) (کمال جلال غریب، ۱۹۸۸: ۱۱۸)، وه‌کی (ئه‌رشیف، فولیبول سه‌ته‌لایت....هتد).

وه‌رگرتنا زاراقین بیانی پیدقیه‌كا سروشتیه ویا (تایه‌ت نییه به زمانیکی دیاریکراو، به‌لکو دیارده‌یه‌کی هاوبه‌شه و زوربه‌ی زمانه‌کانی جیهان تییدا به‌شدارن) (به‌ناز رفیق توفیق، ۲۰۰۸: ۷۲) و خواستن و بکار هینانا په‌یقین بیانی د زمانی کوردیدا دیارده‌یه‌كا ئاساییه ب تنی د ده‌می پیدقییدا، چونکی ((هه‌ر ولات و زمانیک له قه‌رزکردنی وشه و دانوستان له‌گه‌ل زمان و زمان و ولاتانی دی دووره په‌ریزی بکات زمانه‌که‌ی دوا که‌وتوو ترو پانتای زمانه‌که‌ی به‌رته‌سکتر ده‌ینه‌وه)) (کامران ره‌حیمی، ۲۰۰۷: ۱۷) به‌لی ل گه‌ل هندی ژی وه‌رگرتنا کومه‌كا زورا په‌یقان دئه‌نجامدا ده‌ینه هوکاری ژ ده‌ستدانا سه‌ربخوییا زمانی. وه‌رگرتنا په‌یقان یا ن بی ده‌ستکاریه یان ده‌ستکاریه، وه‌کی ل خواری دیار دبن:-

۱-۱۰-۱- وه‌رگرتنا بی ده‌ستکاری: ئه‌ف جوړی وه‌رگرتنی یا بی ده‌ستکاریه و ژبه‌ر وی چه‌ندی دبیزنی (هاورده)، چونکی ده‌می په‌یق و زاراف ژ زمانی بیانی ده‌ینه خواستن بو زمانه‌کی دی دقیت هه‌مان واتایئ بگه‌هینیت و بی ده‌ستکاری به‌ینه بکارهینان، وه‌کی (Ice cream نایس کریم، autonomy ئوتوتوئومی، restaurant رېستوران، police پولیس،

ناهیتە دیتن ب تنی ب ریکا فه کولینین زمانقانا نه‌بیت، هوکاری وی فه‌دگه‌ریت بو خواستنا وان په‌یقان ودوی سنووری تیدا هاتیه بکارهینان وده‌ستکاریکرنا وان، کویت ئیخستینه بن باری پیشکه فتنا ده‌ستور و ده‌نگسازیا زمانی کوردی و به‌رگه‌کی خومالیی کریه به‌ر. رپازا وه رگرتنی ژیده ری ده وله مه ندرکنا فه رهه نگا زمانی کوردیه و ژنه نجامی گه‌له‌ک هوکاران په‌یقین بیانی ده‌ینه وهرگرتن و به‌هرا پتر نهو په‌یقین هاتینه وهرگرتن بو ناؤ زمانی کوردی، ژ زمانین هه‌فسووین هاتینه وهرگرتن نهو ژی تورکی و فارسی و عه‌ره‌بینه.

نه‌نجام

1- هاتنا په‌یقان ژ زمانه‌کی بو زمانه‌کی دی دیارده‌کا سروشتیه و ژ نه‌نجامی هوکارین جوراجور و بوارین پیشکه فتنا کاریدا دهرباز دینه دناؤ زمانی دیدا.

2- په‌یف ژهمی یه‌کان پتر ده‌ینه وهرگرتن ژ په‌یقی ژی ناؤ ژهمی به‌شین دی پتر ده‌ینه وهرگرتن.

3- په‌یقین ده‌ینه دناؤ زمانه‌کیدا ل ده‌ستپکی د نامونه، به‌لی ل گهل بورینا ده‌می، وه‌کی په‌یفه‌کا خومالی لی ده‌ین، چونکی ل گهل ده‌ستووری زمانی خودگونجینیت وشپوی خویی ده‌ستپکی ژده‌ست دده‌ت.

4- پستی سه‌رهلدانی بکارهینانا په‌یف و زاراقین زمانی عه‌ره‌بی بو ناؤ زمانی کوردی ب رپزه‌کا

نه‌کادیی، Fabricate فایریقه⁽⁴⁾... هتد)، نه‌ؤ ده‌ستکاری کرنه ژی ب مه‌ره‌ما سفکییا درکاندنیه. هنده‌ک جارن ده‌ستکاریکرنا وهرگرتنا په‌یقان ب تنی ب ریکا نقیسینیه، وه‌کی:-

په‌یقین کوردی	په‌یقین عه‌ره‌بی
مرشح	مرشح
خزمه‌ت	خدمه
زه‌جمه‌ت	زحه

(1) ب واتا کارخانه (معمل) ده‌یت (عبدولکه‌ریم حاجی محمه‌د عه‌لی، 2008: 131)

مه‌شخهل	مشعل
---------	------

هه‌روه‌سا((نهو وشه خواز راوانه‌ی که‌زور به‌کار ده‌هینرین که‌متر هوکاری نه‌وه‌یان هه‌یه وون بن، یان ووشه‌ی تر جیگه‌یان بگریته‌وه)) (کامیل محمه‌د قه‌ره‌داغی، 2007: 52)، وه‌کی (ئه‌سپرین، سه‌مفوتیا، موسیقا... هتد)، چونکی ئه‌ف په‌یف وزاراڤه بو ده‌مه‌کی درپزه ده‌ینه بکارهینان و بووینه خومالی وب په‌یقین بیانی ناهینه نیاسین((ئه‌م ده‌سکاری کردنه‌ش ده‌بته هوی پته‌و بوون وره‌گ داکوتانی نهو وشانه له‌زمانی کوردیدا، هه‌روه‌ها هه‌ندی جار به‌جوریک پته‌و ده‌بن وره‌گ دا ده‌کوتن وجبی خویان ده‌که‌نه‌وه وجیگرده‌بن وده‌چه‌سپین)) (ئه‌و ره‌هانی حاجی مارف، 1975: 225)، کو ب ره‌نگه‌کی بیانی

- ٤- - - - - (١٩٧٥)، لیکسیکۆلۆژی زمانی کوردی کوردیدا، بهشی دووهم، چاپخانهی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا.
- ٥- - - - - (١٩٨٧)، وشه روتان له زمانی کوردیدا، چاپا دووهم، له چاپکراوه‌کانی کۆری زانیاری کورد، به‌غدا.
- ٦- به‌دران ئەحمەد حەیب (٢٠٠٢)، فەرهنگی زاراوه، له چاپکراوه‌کانی کۆری زانیاری کورد، چاپخانهی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر.
- ٧- - - - - (٢٠٠٥)، فەرهنگی زاراوه‌گه‌لی راگه‌یاندن، له چاپکراوه‌کانی کۆری زانیاری کورد، چاپخانهی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر.
- ٨- برهان قانع (١٩٨٤)، فەرهنگی نوی، چاپخانهی (الحوادپ)، به‌غدا.
- ٩- بێرنارد که‌مری، جی‌رید دایه‌مه‌ند، ده‌وگ والن، ک. ده‌یقید هادیسین (٢٠٠٧)، زمان، و. له ئینگلیزیه‌وه: کامیل محمەد فەرهداگی، چاپخانهی تیشک.
- ١٠- جه‌مال عه‌بدول (٢٠٠٨)، به‌رکۆلیکی زاراوه‌سازی کوردی، دووهم چاپ، چاپخانهی خانی-ده‌وک، هه‌ولێر.
- ١١- جه‌مال نه‌بەز A (١٩٧٦)، بیریی نه‌ته‌وه‌یی کوردی.
- ١٢- - - - - B (١٩٧٦)، زمانی یه‌ کگرتوی کوردی، له شاری بامبێرگله‌ نه‌ لمانیای روژاوا به‌ ئوفیست له‌ چاب دراوه.
- ١٣- حوسین یه‌عقوبی (٢٠٠٧)، زمان، وه‌رگیان و په‌یوه‌ندی کۆلتووهره‌کان، و. له فارسیه‌وه: ئیسماعیل زارعی، ده‌زگای موکریانی، چاپخانهی ده‌زگای ئاراس، هه‌ولێر.
- ١٤- دوره میرحیدر (مه‌اجرانی) (٢٠١٠)، بنه‌ماکانی جوگرافیای سیاسی، و. له فارسیه‌وه: هاوری یاسین محمد ئەمین، چاپخانهی په‌یوه‌ند، سلیمانی.
- ١٥- ره‌فیق شوانی (٢٠٠١)، چهند بابته‌تیککی زمان و رێزمانی کوردی، ده‌زگای موکریانی، چاپخانهی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده، هه‌ولێر.
- ١٦- ره‌شید فندی (٢٠٠٦)، هزریه‌ک د زمانی کوردی دا، ژ وه‌شانین ئیکه‌تیا نفیسکارین کورد، چاپخانه‌هاوار، ده‌وک.
- ١٧- روژان نوری عبدالله (٢٠٠٧)، فەرهنگی زمان و زاراوه‌سازی کوردی، خانهی چاپ و بلا و کردنه‌وه‌ی چوارچرا.

- به‌رچاؤه به‌ره‌وه کیمبۆنی چوویه‌ل جه‌ی په‌یقین زمانی عه‌ره‌بی په‌یقین هنده‌ک زمانین دی ب تایه‌تی یین روژئاڤای دزمانی کوردیدا ده‌ینه بکاره‌ینان.
- ٥- په‌یف و زاراؤه بو ناؤه زمانی کوردی ب شیوی راسته‌وه‌خو و یان ب شیوی نه‌راسته‌وه‌خو ژ زمانان هاتینه وه‌رگرتن.
- ٦- پشتی سه‌ره‌لدانی هژماره‌کا په‌یقین وه‌رگی‌رای به‌رچاؤه ده‌کهن و ل داموده‌زگه‌هین حزبی و حکومی ده‌ینه بکاره‌ینان.
- ٧- به‌هراپه‌تیا ئه‌و په‌یقین هاتینه ناؤه زمانی کوردی ل دویف پیدقیین بواری کاری ده‌ینه وه‌رگرتن که‌واته گه‌له‌ک ژ وان زاراڤین بواره‌کی تایه‌تن و ب ریه‌یه‌کا کیمتر د ناؤه ئاخفتن خه‌لکیدا به‌لاؤه دین.
- ٨- پشتی سه‌ره‌لدانی ل ژیر کاریگه‌رییا هوکارتین سیاسی و ئابووری... هتد. هژماره‌کا زور یا په‌یفان ژ زمانین بیانی هاتینه یین روژئاڤای پتر ژ هه‌میان دنائه زمانی کوردیدا.

لیستا ژێده‌ران:

١- ژێده‌رین کوردی:-

١- په‌رتوک:-

- ١- ئه‌رسه‌لان بايز ئیسماعیل (٢٠٠٣)، سیمای شیعی کوردی دواي راپه‌رین ١٩٩٢-٢٠٠٠، سلیمانی.
- ٢- ئه‌وره‌همانی حاجی مارف (٢٠٠٠)، بنج و بنه‌وانی هندی وشه، به‌غدا.
- ٣- - - - - (٢٠٠٠)، زمانی کوردی و خه‌وشی هندی وشه‌و زاراوه‌ی نوی، به‌غدا.

- ۱۸- سه‌لام که‌ریم. (۲۰۰۵)، زمان و روژنامه، چاپ‌مه‌نی چوارچرا، سلیمانی.
- ۱۹- سه‌لام ناوخوش - نهریمان خوشناو. (۲۰۱۰)، زمانه‌وانی، به‌رگه‌کانی (چوارم، پینجهم، شه‌شهم، چه‌وتم)، چاپ‌خانه‌ی مناره، هه‌ولیر.
- ۲۰- سه‌لام ناخوش - نهریمان خوشناو. (۲۰۱۱)، زمانه‌وانی، به‌رگی هه‌شتم، چاپ‌خانه‌ی روژه‌لات، هه‌ولیر.
- ۲۱- سوژان که‌ریم مسته‌فا. (۲۰۰۷)، به‌عسیرم و کورد، چاپ‌خانه‌ی هه‌مدی، سلیمانی.
- ۲۲- شاسوار هه‌رشه‌می. (۲۰۰۹)، هه‌ندیک زانیاری گشتی له‌باره‌ی زمانه‌وه، چاپ‌خانه‌ی رهنج، سلیمانی.
- ۲۳- شیرزاد سه‌عید محمده‌د. (۲۰۱۰)، فه‌ره‌نگی کتیب‌خانه، چاپ‌خانه‌ی سه‌رده‌م، سلیمانی.
- ۲۴- عبدالوهاب خالد. (۲۰۰۹)، چهند بابه‌تو لیکولینین زمانی، ژوه‌شانین ئیکه‌تیا نفیسه‌رین کورد، چاپ‌خانه‌ی هه‌وار، ده‌وک.
- ۲۵- عبدالواحد موشر ده‌زی. (۲۰۱۱)، زاره کوردیه‌کان، چاپ‌خانه‌ی پاک، هه‌ولیر.
- ۲۶- عه‌باس سلیمان سمال. (۲۰۰۸)، ناوه کوردیه‌ی دیر و کیه‌کان، چاپ‌خانه‌ی وه‌زاره‌تی روژشیری، هه‌ولیر.
- ۲۷- عه‌بدوللا غه‌فور. (۲۰۰۸)، پینکها‌ته‌ی ئیداری له‌هه‌ریمی کوردستاندا ۱۹۹۱-۲۰۰۸، ده‌زگای موکریانی، چاپ‌خانه‌ی خانی - ده‌وک، هه‌ولیر.
- ۲۸- عه‌زیز که‌ریدی. (۱۹۷۲)، ره‌وانیژی له‌ئه‌ده‌بی کوری دا.
- ۲۹- غازی فاتح وه‌یسی. (نینه)، زمان و ئه‌ده‌بی کوردی.
- ۳۰- فونادی تاهیر سادق. (۲۰۰۸)، هوشیاری کومه‌لایه‌تی، مه‌ل‌به‌ندی کورد و لوجی، چاپ‌خانه‌ی تیشک، سلیمانی.
- ۳۱- قیس کاکل توفیق. (۲۰۰۷)، ناسایشی نه‌ته‌وه‌یی و پلانی زمان، ده‌زگای موکریانی، چاپ‌خانه‌ی ئاراس.
- ۳۲- که‌مال مه‌عروف. (۲۰۰۳)، ئه‌ده‌بیاتی کلاسیکی و نو‌یخوازی کوردی، چاپ‌خانه‌ی ژین، سلیمانی.
- ۳۳- که‌مال می‌راو ده‌لی. (۲۰۰۷)، فه‌ره‌نگی ریژمانی کوردی، سلیمانی.
- ۳۴- کۆمه‌لیک مامۆستای زانکۆ. (۱۹۹۸)، جیوگرافیای هه‌ریمی کوردستانی عێراق، چاپ‌خانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌ده‌ی هه‌ریمی کوردستانی عێراق، هه‌ولیر.
- ۳۵- کامران ره‌حیمی. (۲۰۰۷)، زمانه‌وان، ده‌زگای ئاراس، هه‌ولیر.
- ۳۶- که‌راس ئار. فی. ستانفیلد. (۲۰۱۰)، کوردستانی عێراق. په‌ره‌سه‌ندنی سیاسی و پشکووتنی دیموکراسی، و له‌ ئینگلیزیه‌وه‌ یاسین سه‌رده‌شتی، چاپ‌خانه‌ی سیما، سلیمانی.
- ۳۷- محمده‌د مه‌حمود مه‌نده‌لاوی. (۲۰۰۹)، میژوو و شارستانی‌ه‌تی کورد، ده‌زگای زه‌هره‌ت رافیده‌ینو هه‌ولیر.
- ۳۸- محمده‌د ئه‌مین هه‌ورامانی. (۱۹۹۰)، میژوو ریازی زمانی کوردی، بلاو کوردنه‌وه‌ی مه‌لبه‌ندی روژشیری و کۆمه‌لایه‌تی، زانکۆی (صلاح‌الدین).
- ۳۹- محمد معروف فتاح. (۱۹۸۴)، زمانه‌وانی، چاپ‌خانه‌ی دار الحکمه، اربیل.
- ۴۰- محمد وه‌سمان. (۲۰۰۴)، گیروگرفته‌کانی زاروه‌دانان له‌ زمانی کوردیدا، هه‌ولیر.
- ۴۱- میدیا. (۱۹۹۸)، سه‌ره‌تاییکی زمانناسی، له‌رووسی یه‌وه‌ وه‌ریگی‌راوه‌ته‌ سه‌ر زمانی کوردی، سلیمانی.
- ۴۲- مراد که‌کیم محمده‌د. (۲۰۰۴)، ئاکامه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کانی سیاسه‌تی راگواستنی کورد له‌ عێراق له‌ سه‌ر ده‌می به‌عسدا، سلیمانی.
- 43- نه‌سه‌رین محمد فه‌خری B: (1987)، ریئوسی کوردی، به‌غدا.
- 44- هه‌یاس کاکه‌ی. (۲۰۱۰)، په‌ره‌سه‌ندنی روژشیری کوردی چاپ‌خانه‌ی روژشیری، هه‌ولیر.
- 45- هه‌یمداد حوسین. (۲۰۰۸)، روژنامه‌وانی و ئه‌ده‌بیاتی نو‌یی کوردی، له‌ بلاو کراوه‌کانی بنکه‌ی ژین، چاپ‌خانه‌ی شقان، سلیمانی.
- 46- ویدووسن. (۲۰۰۸)، سه‌ره‌تایه‌ک بو‌ زمانه‌وانی، و له‌ ئینگلیزیه‌وه‌: هوشه‌نگ فاروق، ده‌زگای موکریانی چاپ‌خانه‌ی خانی، ده‌وک.
- ب- نامین ماسته‌ر و دکتورایی: -
- 47- ئازاد ره‌مه‌زان عه‌لی. (۲۰۰۵)، بنه‌ما زمانیه‌کانی دارشتی هه‌وا له‌ روژنامه‌ کوردیه‌کاندا، نامه‌ی دکتورا، کولێژی زمان، زانکۆی سه‌لاحه‌دین.
- 48- به‌کر عومه‌ر عه‌لی. (۲۰۰۰)، میتافۆز له‌ روانگی زمانه‌وانیه‌وه‌، نامه‌ی دکتورا، کولێژی زمان، زانکۆی سلیمانی.
- 49- به‌ناز رفیق توفیق. (۲۰۰۸)، ریگی بنه‌ره‌تییه‌کانی ده‌وله‌مه‌ندکردنی فه‌ره‌نگی کوردی له‌ دیالیکتی خواروودا، نامه‌ی ماجستیر، کولێژی په‌روه‌ده‌ی ئین روشدی، زانکۆی به‌غدا.

- 63- عەلانەدین سەجادی. (1977)، زانیی کۆرکی زمان، گوفاری کۆری زانیاری کورد، بەرگی پێنجەم، بەغدا.
- 64- فارس عبدالله هو. (1992)، چەوا زمانی کوردی بەیته خاندن ل خاندن گەھاندا، گوفارا مەتین، پشکا دووی، ژ 12، دھوک.
- 65- قیس کاکل توفیق و پەخشان سابیر حەمەد. (2006)، رەنگدانەوێی باری سیاسی و کۆمەڵایەتی لە (ناوی) کوردیدا، گوفارا زانکویا دھوک، پەربەندا 9، هژمار 10.
- 66- کمال جلال غریب. (1988)، پەربەندەوێی وشە یان لەبەک چوونی وشە لە نیوان زمانەکان دا، گوفاری رۆشنییری نوێ، ژ 12.
- 67- محمد نوری عارف. (2006)، چەند وشەبەک (لێکدانەوێ و شیکردنەوێ بەراورد)، ئەکادیمی کۆاری کۆری زانیاری کوردستان، ژ 4، هەولێر.
- 68- موفید عەبدوللا. (2009)، پریسیپەکانی گەشە ئابوری بۆ کوردستانی باشوور، گوفاری مەلەبەندی کوردولۆجی، ژ 20.
- 69- نسرين فخری A: (1987)، ریازی بە کوردی کردنی زاراو، گوفاری رۆشنییری نوێ، ژ 114.
- 70- هەژار. (1974)، کوردو سەربەخوێی زمان، گوفاری کۆری زانیاری کورد، بەرگی دوھەم، بەشی یەكەم.
- 71- هیمداد حوسین بەکر. (2001)، زمانی رۆژنامەنووسی کوردی دوای راپەرین (1991-1999)، گوفاری زانکوی سلیمانی، بەشی B، ژ 5.
- 2- ژێدەرین عەرەبی:-
- 72- أحمد محمد قدور. (2001)، اللسانیات وآفاق الدرس اللغوی، دمشق دار الفکر.
- 73- حاتم صالح الضامن. (1989)، علم اللغة، بغداد.
- 74- ستیفن أولمان. (1962)، دور الکلة فی اللغة، ترجمة: د. کمال بشیر، القاهرة.
- 75- سمیر سعید حجازی. (2006)، معجم مصطلحات العلوم الأنسانیة و نظرة الثقافة، الناشر: ابن سینا، القاهرة.
- 76- شحده فارح، جها همدان، موسی عمایرة، محمد العنای. (2008)، مقدمة فی اللغات المعاصرة، الطبعة الرابعة، للنشر دار وائل، جامعة الأردنية.
- 77- طارق جامباز. (2008)، من ابادة اللغات الى قانون اللغات الرسمية فی العراق الآتحدی، للطباعة والنشر سبیریز، دھوک.
- 50- تابان محەمەد سەعید حسن. (2008)، گەشەسەندن و پوکانهوێی گەنجینەیی وشە لە زمانی کوردیدا، نامەیی ماجستێر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانی.
- 51- شاخەوان جەلال فەرەج. (2006)، ناو لە شیوێ زاری هەورامیدا، نامەیی ماستەر، کۆلیژی پەرورەدە، زانکۆی کۆیە.
- 52- شیرکۆر حەمە ئەمین قادر. (2002)، مۆرفیمە بەندە لیکسکی و رێزمانیەکان و ئەرکیان لە دیالیکتی گوراندا، نامەیی ماجستێر، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانی.
- 53- عەبدوللا حوسین رەسول. (2000)، مێژووی شیوێ زاری گەرمیانی، کۆلیجی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین.
- 54- کوردستان عومەر محەمەد. (2008)، خۆ گونجاندنی کۆمەڵایەتی کۆچبەرانی کورد لە ولاتی ئەوروپا، نامەیی ماستەر، کۆلیجی زانستە مەروفاپەتییەکان، زانکۆی سلیمانی.
- ب- گوفار:-
- 55- أحمد حسن أحمد. (1975)، پیشگرو پاشگر، گوفاری کۆری زانیاری کورد، بەرگی سێهەم، بەشی یەكەم، بەغدا.
- 56- رفیق شوانی-زانکۆی دھوک. (1998-1999)، کاریگەری بزوتنەوێی کوردو فراوانبوونی فەرەهنگی وشەیی زمانی کوردی، گوفاری کاروان، ژ 120-129..
- 57- رەفیق سابیر. (2008)، کوردولۆجی، گوفاری مەلەبەندی کوردولۆجی، ژ 1.
- 58- رەشید فندی. (2002)، پێداچونەک ل سەر زارافە سازیی دزمانی کوردیدا، گوفاری کۆری زانیاری کوردستان ژ 1، هەولێر.
- 59- سوزان کەریم مستەفا. (2009)، تیروانینی بەعس بۆ ئاین، گوفاری زانکۆی کۆیە، ژ 10، هەولێر.
- 60- صابر بەکر مصطفی- دیاری عوسمان عارف. (2010)، بەریوەبردنی کەناله تەلەفزیوتییە ئاسمانییەکان لە هەریمی کوردستاندا، گوفاری زانکۆی سلیمانی، بەشی ب، ژ 28.
- 61- شوکور مستەفا. (1980)، لە بارەیی چاک کردنی زمانی تورکی یەو، گوفاری کۆری زانیاری کورد (دەستەیی کورد)، بەرگی حەوتەم.
- 62- عەزیز ناگرەیی. (1978)، کارلیکنا زمانیت بیانیا ل زمانی کوردی، گوفاری کۆری زانیاری کورد، بەرگی شەشەم، بەغدا.

- ۷۸- عبدالجبار جعفر. (۱۹۷۹)، الدراسات اللغوية في العراق، وزارة الثقافة و الإعلام، كلية الآداب - جامعة بغداد.
- ۷۹- محمد آلتونجی. (۲۰۰۵)، العرب والدخیل فی اللغة العربية وادابها، للطباعة والنشر: دارالمعرفة، بیروت- لبنان.
- ۸۰- محمد علی الخولی. (۲۰۰۰)، مدخل الى علم اللغة، الناشر: دار الفلاح.
- ۸۱- نعمة رحيم العزاوی. (۱۹۸۴)، النقد اللغوی بین التحرر والجمود، منشورات دائرة الشؤون الثقافية و النشر - بغداد، الموسوعة الصغيرة.
- ۳- ژیده‌رین فارسی: -
- ۸۲- آندره مارتینه. (۱۳۸۰)، مبانی زبان شناسی عمومی، مترجم: هرمز میلانیان، انتشارات هرمز.
- ۸۳ - جولیا اس- فالك. (۱۳۸۳)، زبان شناسی و زبان، مترجم: علی بهرامی، انتشارات رهنما، چاپخانه گوهر.
- ۸۴ - رابرت لارنس ترسک. (۱۳۸۰)، مقدمات زبان شناسی، ترجمه‌ی: فریار اخلاقی، چاپ سعدی، تهران.
- ۸۵- فردینان دوسوسور. (۱۳۸۲)، دوره زبان شناسی عمومی، ترجمه: کورش صفوی، انتشارات هرمس، چاپ دوم.
- ۸۶- کورش صفوی. (۱۳۸۰) گفتار های بی در زبان شناسی.
- ۸۷- مه‌ری باقری. (۱۳۷۷)، مقدمات زبان‌شناسی، چاپ دوم، چاپ اختاب.
- ۸۸- ناصر قلی سارلی. (۱۳۸۷)، زبان فارسی معیار، انتشارات هرمس، چاپ خجسته، تهران.
- ۴- ژیده‌رین ئینگلیزی:-
- 89- Yule, George. (2006) The Study of Language, 3rd edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- 90- Crystal, David. (2009), Txtng, Oxford University Press Inc. New York.
- 91- Trask, R.L. (2003), Historical Linguistics, Arnold: London.
- 92- Hudson Grover. (2000), Essential Introductory Linguistics Oxford.

ملخص البحث

تم إعداد هذا البحث لتتبع ظاهرة توسع قاموس اللغة الكوردية عبر مرحلتين أساسيتين اللتين مرت بهما اللغة الكوردية في جنوب كردستان قبل انتفاضة ربيع عام 1991 وبعدها. وقد قسم على ثلاثة أقسام فضلا عن المقدمة و النتائج و ملخصين باللغة العربية و الانكليزية، كالتالي:

القسم الأول / يتكون من الفرق بين استخدام الكلمات (المصطلحات) قبل الانتفاضة المارة الذكر و بعدها، و بيان الاسباب الرئيسية لذلك و مدة تأثيرها في المجتمع الكوردي. مما يؤدي ذلك الى التوسع في قاموس اللغة الكوردية بشكل عام، و بعد الانتفاضة بشكل خاص.

القسم الثاني / خلق الكلمات او تكريدها يتكون نتيجة ظهور الكلمات الاجنبية في اللغة الكوردية مع بيان اهم الطرق والمذاهب التي تتكون بها هذه الالفاظ في اللغات بشكل عام، واللغة الكوردية بشكل خاص.

القسم الثالث / يوضح اسباب مجيء الكلمات مع شرح الطرق والمذاهب لنقل تلك المصطلحات والمفاهيم من لغة الى اخرى و هذه الظاهرة طبيعية، و يمكن ملاحظتها في جميع اللغات.

Abstract

This study is dedicated to investigate the phenomenon of Kurdish language dictionary in the light of two main Kurdish language stages that the language has gone through in South Kurdistan before and after the spring uprising in 1991.

The study includes an introduction, three sections, a conclusion, and an appendix as well as a summary in English and Arabic language as follows:

Section one: tackles the different usages of vocabulary before and after the uprising and demonstrates the main reasons of the different usages of these vocabularies in the Kurdish society. It also tackles their influence on the society and on the preparation of the language dictionary generally and specially the Kurdish language dictionary after the uprising.

Section two: Vocabulary innovation; includes showing the phenomenon of entering the foreign vocabulary into the language as well as the most significant methods of the language innovation generally and specially in Kurdish language.

Section three: the reasons of entering vocabulary; it is dedicated to show the explanation methods of the main reasons of borrowing vocabulary and terms of a language into another. This is relatively seen as a natural and a normal phenomenon in all languages.